

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Richard Marek

**Magistratury v antickém Římě za období
principátu**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. David Falada, Ph.D.

Katedra: Právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 24. 09. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a ocitovány, a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 158 642 znaků včetně mezer.

Richard Marek

diplomant

V Praze dne 25. 9. 2019

Poděkování

Rád bych tímto skromným způsobem poděkoval vedoucímu práce, JUDr. Davidu Faladovi, Ph.D., za jeho cenné postřehy a rady a celkovou pomoc při vedení této diplomové práce a též celému akademickému zázemí Univerzity Karlovy v Praze, zejména pak Katedry právních dějin Právnické Fakulty.

Též bych rád vyjádřil své díky rodině a dalším, kteří se podíleli na morální i jiné podpoře mému vysokoškolskému studiu.

Obsah

I. Úvod.....	- 1 -
I. I. Římská říše a její administrativa na konci republiky.....	- 2 -
I. II. Obtíže spojené se studiem principátní administrativy	- 3 -
II. Octavianus a vznik císařství (31 př. n. l. – 14 n. l.)	- 5 -
II. I. Stručný přehled republikánské administrativy	- 6 -
II. II. Republika nebo císařství? – změny na politické a administrativní mapě Římské říše a Octavianovy reformy.....	- 9 -
III. Julsko – Klaudijská dynastie (14 n. l. – 68 n. l.)	- 18 -
III. I. Kanceláře vzniklé za Julsko-Klaudijské dynastie	- 21 -
III. I. I. Ab epistulis	- 21 -
III. I. II. A libellis	- 24 -
III. I. III. A rationibus.....	- 26 -
III. I. IV. A studiis	- 28 -
III. I. V. A bibliothecis	- 29 -
III. I. VI. A cognitionibus.....	- 30 -
III. I. VII. A patrimonio.....	- 31 -
III. II. Personál císařských kancelářů	- 32 -
III. III. Význam Julsko – Klaudijské dynastie.....	- 32 -
IV. Dynastie Flaviovců (69 n. l. – 96 n. l.).....	- 34 -
IV. I. Kanceláře založené dynastií Flaviovců.....	- 36 -
IV. I. I. A censibus	- 36 -
IV. I. II. A commentariis	- 37 -
IV. I. III. A voluptatibus.....	- 38 -
IV. I. IV. A codicillis.....	- 40 -
IV. I. V. A mandatis	- 40 -
IV. I. VI. Ab actis	- 41 -
IV. I. VII. A copiis militaribus	- 42 -
IV. II. Finanční aspekty císařské administrativy	- 43 -
IV. III. Dynastie Flaviovců - shrnutí	- 44 -
V. Antoninovská dynastie – vrchol císařství (96 n. l. – 192 n. l.)	- 46 -
V. I. Kanceláře vzniklé za vlády Antoninovské dynastie.....	- 50 -
V. I. I. Ab admissioibus.....	- 50 -

V. I. II. A memoria.....	- 51 -
V. I. III. A pactionibus	- 54 -
V. I. IV. A diplomatibus.....	- 54 -
V. I. V. Ab instrumento auxiliario.....	- 54 -
V. I. VI. A consiliis	- 55 -
V. II. Postavení císařských propuštěnců a jezdců v systému dvorských kancelářů	- 56 -
VI. Severovská dynastie a konec období principátu (192 n. l. – 284 n. l.).....	- 59 -
VI. I. Septimius Severus.....	- 60 -
VI. I. I. A declamationibus Latinis	- 61 -
VI. II. Pád Severovské dynastie a konec principátu	- 62 -
VI. III. Diocletianovy reformy a počátek dominátu	- 63 -
VII. Závěr	- 66 -
VIII. Seznam použitých pramenů a literatury	- 68 -
VIII. I. Antické prameny	- 68 -
VIII. II. Sekundární literatura.....	- 68 -
IX. Seznam použitých zkratk.....	- 72 -
Abstrakt	- 73 -
Abstract	- 74 -
Klíčová slova.....	- 75 -
Key words	- 75 -

I. Úvod

Hlavním cílem této práce je přiblížit podobu magistratur činných v antickém Římě za principátu. Práce postupuje chronologicky podle vlád jednotlivých císařů a dynastií a analyzuje jejich konkrétní přínos či vliv v této oblasti státní správy. Zejména, který císař vytvořil nebo naopak zrušil jednotlivé kanceláře, či jaké podnikl jiné reformující kroky.

Hlavním cílem této studie tak nebude jen shrnutí dané tematiky, ale též otázka, jak velkou roli hrály nově vzniklé úřady a kanceláře ve vývoji římského impéria a v konsolidaci jeho politické moci.

První kapitola této práce se zaměřuje na konec římské republiky a počátek císařského zřízení tak, jak ho nastolil Octavianus. Pro lepší základ pozdějších kapitol o vývoji a samotných císařských úřadech a kancelářích je podán stručný přehled republikánské úřední hierarchie a na jakých principech byla postavena. Pojednáno je též o Octavianových reformách a změnách již výše zmíněné republikánské úřední konstrukce a, samozřejmě, o vzniku nového systému státní správy. Okrajově jsou pak zmíněny i jiné relevantní reformy tohoto prvního římského císaře.

V dalších kapitolách se práce zabývá Octavianovými nástupci Julsko – Klaudijské dynastie, pokračuje přes dynastii Flaviovců a krizi konce prvního století k dynastii Antoninovců až k dynastii Severovské.

Mimo popisu jednotlivých kancelářích a jiných reform v rámci císařské administrativy práce též zmiňuje i podobu personálu tohoto úřednického aparátu, jejich platy a výdaje na celkový chod kancelářích a též postavení jezdců a císařských propuštěnců v tomto administrativním systému.

Závěr práce se zaměřuje na vládu císaře Diocletiana a konec období principátu, kdy se téměř tři století dosavadních struktur překlenuly v dominát a vedly též k přeměně úředního aparátu.

I. I. Římská říše a její administrativa na konci republiky

První století před naším letopočtem znamenalo pro Římskou říši již více než pět set let republikánského zřízení a navíc též sedm století *ab urbe condita* – tedy od samotného založení hlavního města a mocenského centra. Není proto překvapením, že navzdory historickým vojenským úspěchům a vysoké míře politické adaptability vůči jejím externím nepřátelům, se s postupujícím časem Říše potýkala s rozsáhlou vnitřní krizí. Jednou z jejích mnoha příčin byla bezpochyby i korupce v administrativním aparátu. Nicméně systém celkově začínal vykazovat známky jakési „zarezlosti“ dosluhující republiky, která přestala stačit nárokům, jež na ní kladl územní rozsah říše a její čím dál tím obtížnější správa.

Republika vytvořila efektivní a jasně strukturovaný řád úřednických postů, jež zprvu přinášely respekt a uznání, nicméně později i tento systém ovlivnila korupce a boje o politickou (či vojenskou) moc, jež se začaly množit s územním rozmachem, a tedy i politickou silou impéria. Po občanských válkách a neúspěšných triumvirátech bylo potřeba říši znovu konsolidovat a reformovat nejen vojsko a samotné státní zřízení, ale též dosluhující republikánskou administrativu. Impérium v této závažné době nemohlo disponovat lepším státníkem, než jakým byl Octavianus, který svými reformami položil základ dalšímu fungování Říše na nejméně dvě nadcházející století.

Ačkoliv republikánské období znamenalo nebývalý vojenský a politický rozmach Říma po celé oblasti Středozevního moře, teprve v raném císařství dosáhl Řím vrcholu územní expanze a politické dominance v tehdejší světě. Stal se centrem nejen kulturního a uměleckého dění, ale především vzorem právního systému. Významnými osobnostmi této oblasti později byli například Ulpianus či Papinianus, vykonávající mimo jiné úřad *praefecta praetorio*¹, tedy velitele císařské gardy za vlády Septimia Severa. Byla to právě činnost úřednické správy a samotných magistrátů, co napomohlo Římské říši dosáhnout jejího geopolitického zenitu, a zejména pak tento územní kolos efektivně spravovat i během turbulentních výměn císařů v časech krize.

---

¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988. s. 66.

I. II. Obtíže spojené se studiem principální administrativy

Na úvod je též nutno zmínit komplikace a problémy, se kterými se studium této tematiky potýká. Ostatně, jakákoliv oblast zkoumání historie naráží zejména na nedostatek či roztržitost relevantních pramenů, či na neobjektivnost jejich autorů. Ani studium státní správy za principátu není výjimkou. Na první překážku při zabývání se tímto tématem lze narazit už v samotné (ústavně) právní konstrukci císařské administrativy. Právní úprava jednotlivých kanceláří či úředníků a jejich pravomocí nebyla nijak kodifikována ani jinak upravena. Neexistoval žádný zákon nebo císařský edikt, jenž by poskytoval potřebný právní rámec, který se tak opíral jen a pouze o právo obyčejové, a to ještě ve větší míře, než úřady republikánské.² Rozhodně lze tedy souhlasit se Skřejpkem, že se vzhledem k významnosti celé úřední hierarchie a její role pro stát jedná o určitou anomálii.³ Kromě nedostatků ucelené dobové úpravy se historik samozřejmě potýká i s nepoměrem počtu pramenů vzniklých a počtu pramenů dochovaných. Není překvapením, že se zkoumání úřední hierarchie za principátu věnuje nevelké množství autorů. Přednost dostávají většinou magistratury republikánské, které by mohly snad být i klasifikovány v obecném povědomí, jako jakýsi klasický archetyp dokonalé demokratické administrativy. Pravdou ale je, že císařské kanceláře a jejich postupný rozvoj ve skutečně byrokratické uskupení tvoří prazáklad moderní státní správy. První znaky se sice začaly projevovat až později za dominátu, ale základní kameny byly položeny právě za raného císařství.

Ačkoliv již nikdy nebude možné detailně popsat přesnou podobu, činnost či samotnou existenci všech magistratur období raného císařství, není nemožné celkem uspokojivým způsobem rekonstruovat tento administrativně-právní celek a jeho roli v císařském Římě. Navzdory všem těmto překážkám lze získat rozsáhlou představu o podobě císařské sítě kanceláří a úřadů, jež se dochovaly zejména v dílech literárních a též pramenech epigrafických. Tyto materiály jsou pak důležité zejména pro studium personálu a patří mezi nejvýznamnější složky dobových pramenů. Z relevantních děl literárních pak lze zmínit zejména Suetonia Tranquilla, Tacita, Cassia Dia a další autory klasické římské literatury. Jako příklad je možné uvést Suetoniovu Knihu druhou z díla *Životy dvanácti císařů* která Augustus, s úmyslem zapojit více lidí do státní správy „...vymyslí nové úřední hodnosti:

---

² SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, Praha, 1991, s. 20.

³ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, Praha, 1991, s. 21.

*kurátory pro veřejné stavby, pro silnice, pro vodovody, pro řečiště Tiberu, pro rozdělení obilí lidu, městského prefekta... "*⁴ nebo též „*Censory, kteří dávno přestali být ustanovováni, znovu začal ustanovovat. Počet prétorů rozmnožil.*“⁵ a jiné.

K výše uvedené roztržitosti pramenů se jako významná komplikace jeví i nekonsistence samotných úřadů během celého období principátu ve smyslu náplně činnosti, detailní podoby a nakonec i jejich samotné existence. Úřady či kanceláře většinou nevznikaly *ex tunc* na pevné bázi do budoucna, ale každý císař k jednotlivým magistraturám přistupoval individuálně a se značnou mírou flexibility. Tento způsob vedl ke spíše *ad hoc* charakteru těchto pozic, jež byly ve většině případů dílem momentální potřeby, a ustálily se až s časem. Samozřejmě, některé větší a důležitější kanceláře si zachovaly svou podobu a charakter víceméně beze změn, a v průběhu let se konsolidovaly jako ustálené administrativní jednotky císařské správy. Kanceláře menší oproti tomu leckdy nepřežily ani svého zakladatele a skončily s jeho vládou, která v některých letech raného císařství netrvala ani několik měsíců.

Právě tato období krize a bojů o císařskou moc byla hlavní zatěžkávací zkouškou principátní administrativy. Ta si musela zachovat svou strukturu i navzdory občas bleskovým výměnám císařů či posilování pozice armády, která se postupně stala jednou z dominantních složek římské politické scény. To mělo za následek militarizaci nejen administrativy, ale i politického charakteru říše, což je patrné zejména ve 3. století. Vzniklou nestabilitu, která ohrožovala celistvost impéria, vyřešil až Diocletianus a nakonec Flavius Valerius Constantinus, známý spíše jako Konstantin I. Veliký, jejichž reformy završily přeměnu v dominát, a započaly tak poslední kapitolu historického eposu zvaného Římská říše.

---

⁴ Suet. II. 37.

⁵ Tamtéž.

II. Octavianus a vznik císařství (31 př. n. l. – 14 n. l.)

Octavianovo vítězství u Actia roku 31 př. n. l. ukončilo vleklé období občanských válek a politické krize, která sužovala Řím téměř celé první století před Kristem. Občanské války však nebyly jediným faktorem poukazujícím na postupný rozklad republikánských struktur. Po konci království byl jádrem politického rozhodování Senát a v rámci principu volitelnosti úředníků se na podobě politické tváře Říma podílel i lid. Avšak toto rozložení bylo efektivní za územní rozlohy během prvních pár století, kdy lze hovořit o struktuře městského státu. Řekové by ji nazvali *polis*, Římané však dávali přednost označení *civitas*. S dalšími vojenskými expanzemi bylo čím dál jasnější, že lidová shromáždění a podobné „orgány“ už nemohou fungovat tak, jako dřív. Mimo to, Senát a republikánské magistratury vykazovaly známky pokročilé korupce a klientelismu, které jen zdůrazňovaly zastaralost a neefektivnost republikánského zřízení.

Důvodů pro nutnou obměnu republikánské správy bylo čím dál tím více. Některé byly již naznačeny výše, avšak je vhodné podívat se na tuto problematiku detailněji. Nejvýraznějším nedostatkem dosavadních úřadů byla jejich zastaralost. Od počátku republiky do přelomu letopočtů se územní rozsah Římské říše zvětšil několikanásobně. Lidová shromáždění a jiné podobné útvary prakticky ztratily pro říši jakýkoliv efektivní význam. S počtem obyvatel jakým disponoval samotný Řím, nehledě na zbytek Itálie, bylo téměř nemožné svolávat lid jako politické uskupení. Už toto bylo známkou systému nedostačujícím nárokům doby.

Patricijské magistratury sice tímto demografickým neduhem v takovém rozsahu netrpěly, ale několik století republikánského zřízení se na charakteru těchto pozic muselo nutně projevit. Formálně sice celý systém neprošel žádnou výraznější změnou, ale pro mnohé se tyto úřady staly příležitostí k obohacení a k získání politického vlivu. Nezřídka se tedy stávalo, že jejich hierarchie byla zasažena silnou korupcí. O nestrannosti nebo nezávislosti jednotlivých osob vykonávajících daný úřad se mnohdy nedalo hovořit vůbec. V míře, v jaké se tento korupční „byznys“ projevoval, už individuální obměny úředníků přestávaly být řešením a když už, tak pouze krátkodobým. I tady tedy bylo nutné iniciovat potřebné administrativní změny.

Dalším nedostatkem patricijských úřadů byla zejména doba jejich trvání. Příslušný magistrát na základě principu *annuity* úřad zastával zpravidla jen rok, s výjimkou úřadu

censorského trvajícího 18 měsíců, a diktátorského, jenž trval povětšinou měsíců šest.⁶ Zde se ale jednalo o úřad mimořádný. Postupem času toto období začalo být velice krátké na to, aby se úředník seznámil s danou problematikou, vytvořil si jakýsi okruh odbornosti a celkově dokázal úřad vykonávat profesionálně a tudíž i efektivně.

II. I. Stručný přehled republikánské administrativy

Pro zmapování vývoje magistrátní struktury na počátku císařství je třeba uvést její stručné shrnutí za období republiky.

Úřady se v principu dělily na lidové (plebejské) a patricijské. Plebejské úřady představovaly podílení se na správě státu ze strany lidu a též hájení jejich zájmu. Zejména prostřednictvím tribuna lidu, který měl k dispozici *ius auxilii* (práva pomoci plebejům vůči patriciům) a především *ius intercessionis*, které umožňovalo tribunům vetovat patricijská opatření, jež mohla být plebejům ke škodě. Později byly pravomoci tribuna rozšířeny o *ius coercendi*, tedy o právo trestat za neuposlechnutí jeho příkazů a též o důležitou pravomoc svolávat k zasedání senát (*ius cum patribus/senatus agendi*).⁷ Významnou složkou tribunské pozice byla *tribuncia potestas*, tedy moc o jakou se tribun opíral. Ta mimo jiné obsahovala i nedotknutelnost tribuna po dobu výkonu jeho úřadu, o kterou se pak opírali právě římscí císaři již od Octaviana.⁸ Mezi další plebejské magistratury jsou pak zařazována *concilia plebis*, tedy plebejská shromáždění, která volila nejen tribuny, ale i plebejské *aediles* (jinak spíše nevýznamný post, jenž měl na starost zejména pořádkové úlohy ve městě).⁹ Dále schvalovala nové zákony, které nabyly na síle a důležitosti po roce 287 př. n. l. díky *Lex Hortensia*, která rozšířila závaznost plebiscit i na patricie.¹⁰

Neplebejské magistratury, tedy magistratury řádné či městské, se dále dělily na vyšší a nižší. Vyšší magistratury se od nižších lišily tím, že daný úředník měl moc impéria. To z nich činilo skutečně významnou sílu na politické mapě republikánské Říma. Nejvýznamnější pak byla pozice konzulská. Konzulové byli nejvyššími veliteli armád a též plnili reprezentační

---

⁶ SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ a kol. *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 21.

⁷ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 12.

⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988. s. 53.

⁹ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 12.

¹⁰ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 6.

úkony Říma navenek. Důležité, vzhledem k pozdějšímu vývoji, je zmínit pojem tzv. *eponymie*, tedy práva konzulů užít své příjmení jako pojmenování roku, za nějž drželi daný úřad.¹¹

Další velice významný úřad byl úřad prétorický. *Praetor* měl na starosti nejprve asistenci konzulům ve věcech civilní jurisdikce, postupně se z něj stal samostatný úřad, jen o něco málo menší než post konzula. *Praetor* zejména rozsuzoval spory a to buď mezi cizinci, cizincem a římským občanem (*praetor peregrinus* – od roku 242. př. n. l.), nebo spory mezi římskými občany (*praetor urbanus*).¹²

Mezi další magistratury se pak řadily *censores* - úředníci mající na starost soupis (*census*) římské populace a její rozdělení podle majetkových tříd, doplňování senátu, a další administrativní úkoly. Dále pak *aediles*, tedy aedilové (či někdy i édilové), starající se o plebejskou pokladnu. Od roku 367 př. n. l. byl vytvořen post aedilů kurulských (nejprve vyhrazen čistě pro patricie), kteří měli na starost soudní jednání vzniklá na trzích a též disponovali společnou kompetencí, tzv. *cura urbis*, *cura annonae* či *cura ludorum* sloužící k doзору nad veřejným pořádkem, zásobováním města a konečně, pořádáním her.¹³

Nejnižší magistraturou v klasické hierarchii pak byla pozice *quaestora*. Jednalo se nejprve o pomocníka konzulova, později správce státní pokladny (*aerarium*) a státního archivu. Jejich počet dosáhl za Caesara krátce před skončením republiky čísla čtyřicet.¹⁴ Státní aparát pak dále obsahoval pomocníky všech těchto magistrátů, jelikož kvůli zvětšující se rozloze říše bylo obtížné spravovat daný okruh individuálně. Důležitým bodem je, že oni pomocníci, či *apparitores* (též *ministeria* nebo *officiales*) jsou jakýmsi prazákladem pojmu úředník, jak je chápán dnes.¹⁵ Vykonyvali onu „byrokratickou“ administrativu a veškeré potřebné úkoly k chodu dané magistratury. Již zde tedy lze spatřovat jakousi předeheru k pozdější podobě úřadů a kanceláří za raného císařství.

---

¹¹ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Milan Bartošek. In: Právněhistorické studie. Praha: Academia Sv. 23, 1980, s. 242.

¹² URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 9.

¹³ SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ a kol. *Právníkový stav a právníkové profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 25.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ a kol. *Právníkový stav a právníkové profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 27.

V neposlední řadě je nutno zmínit i magistraturu mimořádnou. Jednalo se o diktátora, který byl volen vždy na 6 měsíců, a to v době politické či vojenské krize, s úkolem tuto krizi vyřešit i za cenu omezení lidových práv a svobod.

Postupem času získávala diktatura stále více a více mocenský a též monarchistický charakter. Za vlády Sullovy či Caesarovy již diktátor disponoval skutečně silnou pozicí ve státě a to do té míry, že diktatura byla nakonec zakázána na věčné časy pomocí *Lex Antonia de dictatore* v roce 44 př. n. l.¹⁶ Fakticky to ale neznamenalo úplný konec tohoto úřadu. O 22 let později senát nabídl diktátorský titul právě Octavianovi. Ten jej ale, z pochopitelných politických důvodů, odmítl. Teprve tehdy diktátorská pozice v Římě skutečně dospěla ke svému úplnému konci. Zajímavé však je, že onen monarchistický charakter diktatury se později jistým způsobem „vtělil“ do politického postavení císaře.

V rámci tohoto velice stručného a hrubého přehledu republikánských magistratur, je nutné brát v potaz též principy, jimiž se řídily. Jako základní je uváděn princip kolejality, tedy skutečnosti, že jej vždy vykonávaly nejméně dvě osoby (s výjimkou diktátora), aby bylo předcházeno kumulování moci. Dále pak princip volitelnosti, jelikož všichni tehdejší úředníci byli voleni lidovými shromážděními (tedy buďto *comitia centuriata* v případě vyšších magistratur či *comitia tributa* v případě těch nižších), princip *annuity*, jenž byl zmíněn výše, omezující výkon úřadu na omezenou dobu a konečně důležitý princip bezplatnosti.¹⁷ Ten zaručoval, že za výkon daného úřadu nenáleželo finanční ohodnocení, a proto se očekávalo, že úředníky budou pouze osoby s dostatečným materiálním zajištěním.

Taková tedy byla základní podoba státní správy za republiky. Výše uvedené informace jsou pouhými hrubými obrysy podoby republikánské státní správy. Poskytují představu o šíři pravomocí jednotlivých magistrátů a jejich postavení v úřední struktuře. Jejich pozice se jako taková za Octaviana nezměnila, ale obsah jejich činnosti a pravomoci si postupně více a více rozdělila nově vznikající struktura císařských kanceláří. Z kdysi silných politických postů zůstalo jen čestné, prestižní jméno a honorární titul. Krom společenského lesku nezůstalo těmto úřadům nakonec nic jiného. Nejdéle si svou činnost udržela pozice *praetora*, kterou omezil až Hadrianus, čímž zasadil poslední ránu republikánské administrativní tradici.

---

¹⁶ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 8.

¹⁷ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 7.

II. II. Republika nebo císařství? – změny na politické a administrativní mapě Římské říše a Octavianovy reformy

„...nebylo jiného léku pro rozbouřenou vlast, než aby byla ovládána jediným mužem. Přece však ani jako král, ani jako diktátor, nýbrž jen pod jménem „první občan“ uspořádal stát; oceánem a dálnými řekami byla ohraničena říše; legie, provincie, loďstva, vše bylo navzájem spojeno, zavládlo právo mezi občany, mírnost k spokojencům, město samo velkolepě vyzdobeno; jen máloco bylo provedeno násilím, aby vcelku byl klid.¹⁸

Tak uvádí Tacitus Octavianovu vládu ve svých *Letopisech*, dodávajíc, že Octavianus „celou říši, unavenou občanskými sváry, přijal ve svou moc pod jménem „první občan“...“.¹⁹ Zmínka o občanských svárech je jen důkazem toho, že republikánský systém vyžadoval nutné reformy, aby mohl Řím jako ucelený státní útvar přežít a zachovat si kontrolu nad ovládanými oblastmi. Nejnutnější potřebnou reformou byla reorganizace státní správy, která by odpovídala územním a politickým potřebám Říše a zároveň vyřešila korupci uvnitř republikánských úřadů. Jak již bylo řečeno v úvodu, tohoto úkolu se nemohl zhostit nikdo schopnější, než byl právě Octavianus, adoptivní syn Caesarův a čerstvý přemožitel Marca Antonia.

Senát i lid tohoto vítěze uvítal. Vleklé souboje o moc zemi vyčerpaly a Octavianus působil jako člověk, který může obnovit stabilitu, a vyvést Řím z krize. Zároveň ovšem ve vzduchu visela obava posílená nedávnými událostmi, z uchvácení moci jednotlivcem. Republikánské zřízení sice bylo zastaralé a potřebovalo nutně reformovat, nicméně tradicionalistické smýšlení Římanů na republikánských hodnotách nelpělo o nic méně, než jak tomu bylo na jejím počátku o několik století dříve.

Octavianus tedy čelil dvěma, na první pohled silně protichůdným, výzvám. Za prvé zefektivnit státní správu a centrální kontrolu nad říší, a zároveň, alespoň na oko, zachovat tradiční republikánské hodnoty, a vyvarovat se radikálním a rychlým reformám v oblasti státního zřízení. Bartošek²⁰ udává tři možnosti, které se Octavianovi nabízely za daných podmínek. První možností bylo ponechat dosavadní republikánské zřízení a úřady takřka beze

---

¹⁸ Tac. Ann. I, IX.

¹⁹ Tac. Ann. I, I.

²⁰ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II.* Milan Bartošek. In: Právněhistorické studie. Praha: Academia Sv. 23, 1980, s. 238.

změny, ale strhnout na sebe výsostné postavení, které by mu umožňovalo rozhodovat o potřebných věcech. Touto variantou by se ale stupňující administrativní krize spíše jen prodloužila, než aby se skutečně vyřešila. Druhou možností byla kompletní obměna dosavadních magistratur za nové, podléhající přímo císaři. Tento krok ale představoval až příliš radikální postup, díky kterému by hrozila silná opozice ze strany senátu a nakonec i lidu, který by mohl zrušení republikánských úřadů vnímat jako ohrožení základů tehdejší římské demokracie. Senát by, samozřejmě, spíše hájil své výsadní postavení. Poslední možností pak bylo ponechání dosavadních struktur, ale přesunutí jejich činností postupně na nově vznikající pozice podléhající přímo císaři. Tím by dosáhl svého cíle a přitom zachoval republikánské hodnoty. Historie dokazuje, že se Octavianus vydal cestou varianty třetí, což se ostatně jeví ze současného pohledu jako logické a samozřejmé. V dané době se ale jednalo o skutečně revoluční politický krok.²¹ Na výsledcích jeho rozhodnutí je možné sledovat rozsah politických schopností tohoto státníka, kterému se podařilo skloubit prvky republikánské s prvky monarchistickými, a dát římské moci opět správný směr.

Bartošek²² zmiňuje ještě jednu velice zajímavou informaci přibližující principální státní správu. Nový vůdce římského impéria totiž šikovně využil třídního rozdělení společnosti k větší efektivitě administrativní činnosti tak, že senátory povolával do úřadů reprezentativních a prestižnějších, tedy úřadů republikových, zatímco ty pozice, u kterých bylo nutno vyvíjet větší úsilí a znalosti, přenechával především otrokům a propuštěncům. Zda senátorům bylo zřejmé, že jejich úřední hodnosti jsou čím dál tím více reprezentativní a méně se podílejí na chodu spravování říše, je už otázkou hypotetickou a spekulativní.

Octavianus si nepočínal zbrkle. Věděl, že situace v Římě a nově vzniklé politické konstrukce jsou velice křehké a jakýkoliv neuvážený krok by mohl znamenat obnovení nepokojů a vnitřních konfliktů. Ostatně, i podle Suetonia, jedním z jeho oblíbených pořekadel byl řecký citát „*Spěchej pomalu*.“²³ Celkově u politických a vojenských vůdců odsuzoval unáhlenost, zbrklost a zbytečné riskování. Tento stoický přístup se mu při manévrování římskou (i zahraniční, například s Parthy) politikou vyplatil. Osud mu navíc nadělil dlouhý život a téměř 40 let vlády, tedy dostatečně dlouhou dobou na aplikaci pomalé, ale detailně propracované a rozvážné politiky.

---

²¹ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Milan Bartošek. In: Právněhistorické studie. Praha: Academia Sv. 23, 1980, s. 238.

²² Tamtéž.

²³ Suet. II, 25.

S jak velkou opatrností si Octavianus počínal při konsolidaci, ukazuje například Lacey. Ve své knize *Augustus and the Principate* píše: "...aby zabránil všemožným potenciálním rivalům využít jeho zvětšujícího se okruhu pravomocí, s úmyslem jej za to svrhnout, nazýval státní útvar pod jeho vládou stále *res publica*, tedy stejně jako politici předešlého zřízení, ačkoliv Tacitovi i ostatním tehdejšími pozorovateli bylo více než jasné, že jde ve skutečnosti o zřizování systému s výraznými monarchistickými prvky."²⁴ Hammond²⁵ jde ještě dál. Octavianu připodobňuje k mýtické postavě Januse, strážce se dvěma obličejí, tvrdíc, že každý historik musí velice opatrně zkoumat, do jaké míry měl Octavianus v úmyslu zachovat republikánské tradice a systém, a do jaké míry přechod k autokracii pod jeho rukou vítal a budoval s jasným úsudkem a rozmyslem. Někteří autoři pak volí cestu kombinace obou systémů a nazývají období Octavianovy vlády *res publica reformata*.²⁶

Momentů, které jasně sdělovaly, jakým směrem se ústavní základ Říma bude ubírat, bylo ve spojení s rozšiřováním Octavianových pravomocí více. Tak například od roku 36 př. n. l. požíval stejného práva na nedotknutelnost osoby jako plebejští tribunové, tedy již výše zmíněnou *tribuncia potestas*, která spolu s *imperium proconsulare* (pozice velitele veškeré branné moci) tvořila základ státní moci císaře i do budoucna.²⁷ O šest let později získal i tribunské *ius auxilii* a odvolací pravomoc vůči rozhodnutím všech magistrátů říše a od roku 31 př. n. l. byl každoročně volen konzulem. Zde lze nalézt oporu pro tak silnou a výlučnou pozici „prvního občana“ v nově se formujícím římském císařství. Augustus totiž mimo úřadu konzulského zastával i další republikánské posty, ovšem s tou výjimkou, že nepodléhal všemožným omezením, jež tyto úřady svazovaly a dávaly nad nimi jistou míru kontroly.²⁸ Tato, řekněme, administrativně-právní exempce a výsledné výsadní postavení, měla za následek podřízení veškeré státní správy pod císařovo vedení. Pouze on mohl rozhodovat o všech důležitých otázkách, delegovat řešení otázek méně důležitých na pomocné orgány, a zároveň si vyhradit právo jejich rozhodnutí měnit. Kombinace těchto faktorů položila do

---

²⁴ LACEY, Walter Kirkpatrick. *Augustus and the Principate: The Evolution of the System*. Leeds: Francis Cairns, 1996, s. 10. Přeloženo autorem.

²⁵ HAMMOND, Mason. *The Augustinian Principate in theory and practice during the Julio-Claudian period*. London: Oxford University Press, 1968, s. 3.

²⁶ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 25.

²⁷ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Milan Bartošek. In: Právněhistorické studie. Praha: Academia, Sv. 23, s. 239.

²⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988. s. 54.

budoucná silná postavení římských císařů, které později za *dominátu* dosáhlo až jejich zbožštění.

Augustus se však snažil bránit spojování jeho osoby s absolutní mocí, jako například již výše zmíněným odmítnutím titulu diktátora.²⁹ Označení *dominus* v něm prý dokonce vyvolávalo hrůzu, jak píše Suetonius: „*Když jednou přihlížel ke hrám, byla v předváděném mimu vyslovena slova*

– *Jak řádný a dobrý to pán!* –

všichni tomu výroku nadšeně tleskali, jako kdyby byl řečen o něm samém; tenkrát nejenom ihned posuňkem rukou i výrazem tváře potlačil nevhodné projevy pochlebenství, nýbrž i následujícího dne je zakázal velmi přísným ediktem.“³⁰

Raději tedy v roce 28 př. n. l. přijal titul *princeps*, tedy jakýsi „první mezi rovnými“ (*princeps inter pares*). *Princeps* byl původem první člen senátu (*princeps senatus*), který byl při senátních zasedáních vždy tázán jako první.³¹ Tato pozice byla spojena s velkou prestiží a autoritou a jednalo se jistě o titul čestný. Uvedené počínání bylo velice důležité. Senát po předchozích desetiletích zmenšující se politické moci byl připraven bránit svou suverenitu vůči komukoliv, kdo by se opět snažil uchvátit moc ve státě. Proto se s Octavianem senátoři víceméně na rozdělení moci dohodli. Příkladem může být rozdělení správy provincií, které byly buďto císařské (nově získané provincie, které vyžadovaly zvýšenou vojenskou pozornost), spravované přímo císařem prostřednictvím zástupce s titulem *legatus Augustus pro praetore* a později zvanými *praeses*, nebo senátní (provincie patřící dlouhou dobu do území říše) spravované senátem.³² Paradoxně ale senát později ztratil svou důležitost právě za principátu. Už nyní do něj Octavianus dosazoval své podpůrce a jím vytvořená senátorská klika zastánců nového režimu dosti omezovala možné politické kroky senátu jako takového. To se s přibývajícím roky stále více prohlubovalo.³³

---

²⁹ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 24.

³⁰ Suet., II, 53.

³¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988. s. 54.

³² SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ a kol. *Právníkový stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 38.

³³ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Milan Bartošek. In: *Právněhistorické studie*. Praha: Academia, Sv. 23, 1980, s. 243.

Tento opatrný a postupný přístup nového vůdce Říše zasáhl samozřejmě i systém státní správy. Jak již bylo zmíněno, Octavianus se vydal cestou zachování dosavadních magistratur za současného vytváření nových úředních pozic. Mezi nimi pak postupně přesouval pravomoci a náplň činnosti. Pro toto období je tak naprosto příznačná dvoukolejnost státní správy, jak zmiňuje například Skřejpek.³⁴

Je ovšem na místě zmínit, že Octavianus tyto úřady nevytvářel s úmyslem formovat jakousi institucionální síť magistratur. K tomuto kroku přistoupil až císař Claudius. Octavianus ke svým císařským úředníkům přistupoval jako *pater familias* ke svým osobním služebníkům. Jednalo se o propuštěnce a otroky, kteří svému pánu pomáhali s vyřizováním každodenních záležitostí a se správou jeho majetku. Ostatně i v případě *consilium principis*, tedy jakési císařské rady, Octavianus jen následoval ustálený zvyk, kdy každý *pater familias* měl k dispozici tento poradní orgán ve své domácnosti.³⁵ V Octavianově případě pak tato činnost získala daleko větší dimenzi, protože jeho otroci a propuštěnci plnili úkoly víceméně státně-správní (například v rámci císařovy korespondence). Právě proto, že se jednalo zprvu o propuštěnce a otroky, začaly být nové úřady a kanceláře vázány dobou trvání na vůli císaře.

Toto rozhodnutí nabízelo hned několik výhod. Úředník měl dostatek času na seznámení se s okruhem svých pravomocí a rozsahem činnosti dané pozice, postupně se v ní tedy stával odborníkem, a též mohl svou činnost pojímat z dlouhodobějšího časového horizontu. Hlavní výhodou však byla vázanost na rozhodnutí císaře, což mu poskytovalo loajalitu úředníků a jasný symbol toho, že státní správa se centralizuje kolem jeho osoby. Zde lze sledovat známky monarchistického systému, kdy se císař stává rozhodujícím činitelem v organizaci administrativy. Takto je možné rozdělit císařův personál na nově vznikající úřední pozice a propuštěnce s otroky, kteří vykonávali čistě osobní záležitosti mimo rámec císařských povinností. Ti tedy nemohou být považováni za úředníky, či dokonce vedoucí císařských kanceláří *stricto sensu*.

Dále nelze nezmínit kariéerní postup v úřednických pozicích, tzv. *cursus honorum*, který zajišťoval úředníkům v případě řádného vykonávání dané služby lepší, tudíž i lépe

---

³⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu*. Právněhistorické studie. 33. Praha: Karolinum, 1993, s. 5.

³⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Dvorský úřad a memoria římských císařů*. Quid leges sine moribus: Metamorfózy vývoje státu a práva v dějinách: mezinárodní online vědecká konference venovaná životnímu jubileu prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného, CSc. konaná dne 10. apríla 2014. Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 240.

placená místa a větší vážnost a postavení. Základní podmínkou byla povinná služba v armádě, po níž následovaly nižší úřednické posty, typicky *procuratores*. Poté daný magistrát mohl nastoupit jako správce provincie, dále se mohl stát vedoucím některé z císařských kanceláří a celý postup byl završen hodností některého z prefektů.³⁶ I zde se projevuje jistá forma rozdělení vyšších tříd římské společnosti, neboť tento *cursus honorum* náležel stavu jezdců. Senátoři stále vykonávali staré republikánské magistratury a kariérně postupovali tak, jako za republiky. Postup v kariéře císařských úředníků tak náležel pouze jezdcům, což bylo dalším důkazem postupného získávání vlivu na úkor senátorů. K tomu ovšem docházelo postupně. Konečnou podobu úřednickému postupu v rámci císařských kanceláří vtiskl až císař Hadrianus ve 2. století n. l.

Oblast, na kterou Octavianus zaměřil nejvíc své pozornosti, bylo logicky vojsko a správa financí, aby mohl konsolidovat svou vzrůstající kontrolu nad říší. Tyto nové úřednické posty navíc nebyly za administrativní jednotky formálně považovány. Politický důraz kladl Octavianus především na původní republikánské úřady, čímž se mu podařilo krýt postupné převádění pravomocí na jeho vlastní úředníky. Těm, na rozdíl od úřadů starých, dokonce vyplácel plat. Celkově byli tito magistráti spíše jednotkou soukromě-právní, než veřejně-právní institucí. Byli vázáni na osobu císaře, na jeho vůli, byli jím jmenováni, placeni, výhradně on rozhodoval i o jejich případném propuštění z úřadu.

Uvedený vztah se pak stává jedním z typických atributů principátní struktury Římské říše. Ale jak již bylo zmíněno, jedná se stále spíše o vztah pán – otrok/propuštěnec, než administrativně-právní poměr úředníka vůči císaři.

Změny však nenastávaly pouze v Octavianově domácnosti. V souvislosti s císařovou bezpečností byl zřízen elitní vojenský oddíl pretoriánské gardy, který vznikl z původně malé družiny okolo *praetora*.³⁷ Postupem času se z této ozbrojené prétorovy družiny stala osobní ochranka generálů, což bez pochyby platilo i v případě Octaviana za války proti Marcu Antoniovi. Po konci války z ní Octavianus vytvořil bezpečnostní oddíl starající se o ochranu jeho osoby. Počet jejích členů nebyl zpočátku vysoký. Octavianus si uvědomoval trvajícím citlivost obyvatel Říma vůči přítomnosti vojenských jednotek v hlavním městě, navíc se

---

³⁶ SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ a kol. *Právníkový stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. s. 30.

³⁷ BINGHAM, Sandra. *The Praetorian Guard: A History of Rome's Elite Special Forces*. I.B.Tauris, 2013, s. 9.

obával možné politické hrozby ze strany silnějšího vojenského tělesa. Proto rozhodl, že ve městě mohly v daný čas operovat jen tři kohorty po 500 mužích.³⁸

Významným mezníkem se stal rok 2 př. n. l., kdy Octavianus (nyní Augustus) vytvořil post *Praefectus praetorio*, tedy velitele praetoriánské gardy a to jmenováním Quinta Ostorius Scapula a Publia Salvius Aper.³⁹ Předtím byly kohorty značně nezávisle organizovány tribuny. Po jmenování těchto dvou prefektů však začaly podléhat jejich vojenskému velení. Za Augustovy vlády tento post nejspíše neoplýval výraznější mocí a převládala funkce ochrany císaře. Změny nastaly až za jeho nástupců, zejména pak Tiberia.

Samotná garda měla samozřejmě hierarchickou správní strukturu. Od nižších postů po tribuny a centuriony s prefektem na samém vrcholu, z něhož se postupem času stal jeden z nejmocnějších mužů v říši. S tímto úřadem je tedy v souvislosti s vývojem principální administrativy nutno počítat. Už jen proto, že *praefectus praetorio* působil jako občasný zástupce císaře, někdy předsedal i schůzím císařské rady, a v některých případech měl významný vliv na císaře samotného.⁴⁰ Dalším důkazem úřední autority uvedeného postu je i fakt, že proti rozhodnutí *praefectus praetorio* nebylo možno se odvolat. Neboť, jak je zmíněno v Digestech: „*Císař totiž s důvěrou usoudil, že ti, kteří jsou přizváni do vysokého postavení tohoto úřadu pro svou jedinečnou pracovitost a poté, co byla zjištěna jejich důvěryhodnost a vážnost, nebudou soudit jinak, vzhledem k moudrosti a osvícenosti svého postavení, než jak by soudil on sám.*“⁴¹

---

³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988. s. 66.

³⁹ Dio, LV, 10, 10.

⁴⁰ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. s. 26.

⁴¹ Dig. I, XI, I, I., (Arcadius I.S. de off. praef. pr.): *His cunabulis praefectorum auctoritas initiata in tantum meruit augeri, ut appellari a praefectis praetorio non possit. nam cum ante quaesitum fuisset, an liceret a praefectis praetorio appellare et iure liceret et extarent exempla eorum qui provocaverint: postea publice sententia principali lecta appellandi facultas interdicta est. credit enim princeps eos, qui ob singularem industriam explorata eorum fide et gravitate ad huius officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicatuos esse pro sapientia ac luce dignitatis suae, quam ipse foret iudicatuos.* (Překlad SKŘEJPEK, Michal. *Digesta seu pandactae. Tomus I, Fragmenta lecta = Vybrané části*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, Karolinum, 2015.).

Jak dále zmiňuje Hammond⁴², měl císař v Římě kromě *praefecta praetorio* ještě tři další *praefectes*. Ti se zabývali správou hlavního města. První z nich, *praefectus urbi*, tedy prefekt městský, byla sice pozice existující již za království, ale okolo roku 450 př. n. l. byla zbavena výraznějších pravomocí, které byly převedeny na městského přetora. Octavianus z městského prefekta ale opět učinil magistraturu s původním rozsahem okruhu pravomocí, jež měly za primární úkol zajišťovat pořádek ve městě, zasahovaly i do přístavů v Ostii a zahrnovaly i *Portus Romanus*.⁴³ Malou kuriozitou se zdá být fakt, že první jmenovaný do pozice městského prefekta, římský generál Marcus Valerius Messalla Corvinus, vydržel v této funkci jen šest dní, než se jí vzápětí vzdal, tvrdíc, že neví jak vykonávat takový necivilní úřad.⁴⁴ Jeho nástupci už takovou nechuť k této pozici neměli, jelikož to pro senátora byl jeden z nejvyšších možných postů v rámci úřednického *cursus honorum*, nehledě na to, že prefekt měl pod sebou i *cohortes urbanae*, tedy městské kohorty.⁴⁵

Třetím prefektem byl *praefectus vigilum*, tedy velitel *vigiles*, jakéhosi sboru policejního a požárnického charakteru, který Augustus vytvořil po vzoru podobné složky působící dříve v Alexandrii. Jeho úkolem bylo zajišťovat bezpečnost ve městě a bojovat proti požárům. V čele stál právě *praefectus vigilum* jmenovaný z jezdeckého stavu stejně jako *praefectus praetorio* a poslední prefekt, *praefectus annonae*, jenž měl na starosti dohled nad zásobováním hlavního města.⁴⁶ Zde je možné názorně spatřovat přesun pravomocí z původních republikánských magistratur na nově tvořené pozice. Tato činnost byla za republiky výsadou aedilů. K vytvoření pozice zásobovacího prefekta došlo v roce 7 př. n. l., kdy si pravomoc dohledu nad zásobováním města přisvojil Octavianus, aby ji na tuto nově vzniklou funkci delegoval.

I když Octavianova vláda znamenala přerod dosavadní podoby Římské říše v ono klasické *Imperium Romanum*, na vrcholu největší slávy, politické a vojenské hegemonie v celé oblasti Středozemního moře, důraznější formální institucionalizace státní správy neproběhla. První římský císař sice rozdělil státní správu na jasné oblasti a přidělil jasné úkoly

---

⁴² HAMMOND, Mason. *The Augustinian Principate in theory and practice during the Julio-Claudian period*. London: Oxford University Press, 1968, s. 191.

⁴³ LANÇON, Bertrand. *Rome in Late Antiquity: Everyday Life and Urban Change, AD 312–609*. Routledge, 2001, s. 45.

⁴⁴ ANDO, Clifford. *Imperial Ideology and Provincial Loyalty in the Roman Empire*. University of California Press, 2013, s. 140.

⁴⁵ FUHRMANN, Christopher, J., *Policing the Roman Empire: Soldiers, Administration, and Public Order*. Oxford, Oxford University Press, 2012, s. 117.

⁴⁶ Tamtéž.

a příslušné pravomoci, nicméně, o jasně strukturované a formální administrativě se dá hovořit jen s velikou nadsázkou. Bylo vytvořeno mnoho nových úřadů, reformovány úřady republikánské, jimž byly postupně okrajovány pravomoci na úkor nově vzniklých. Císařova osobní družina propuštěnců a otroků položila základ pozdější kancelářské a úřednické byrokracii, tak, jak je známa z následujících století principátu a pak zejména dominátu. Nicméně, propracovanější a formalizovaná struktura úřednických postů, zejména v oblasti císařských kanceláří a jejich konkrétní označení, na své vytvoření teprve čekala. Úkol, jenž připadl Augustovým nástupcům.

III. Julsko – Klaudijská dynastie (14 n. l. – 68 n. l.)

Při zaměření se na samotný císařský kabinet počátku období principátu lze zjistit, že nových funkcí nevznikalo málo. Jejich počet rozhodně nevykazoval klesající tendence. Naopak, s postupným přesunem republikánských idejí a forem pod křídla nově se formující monarchistické vlády bylo nutné vytvářet nové a nové kanceláře, starající se o zvětšující se objem potřebných záležitostí. Je poněkud problematické rozlišit, jaká pozice se dala za úřednickou považovat, a jaká byla jen podpůrnou funkcí osobních záležitostí císaře. Termín *officia palatina* používaný Skřejpkem⁴⁷ i jinými autory, je nejmýstižnějším pro označení kanceláří vyvíjejících činnost v císařské státní správě. Jak Skřejpek⁴⁸ pregnančně upozorňuje, neznamená to jejich nutnou přítomnost na císařském dvoře, spíše jejich funkční příslušnost k palácové administrativě.

Souhrnné označení jejich vedoucích úředníků ani označení kanceláří samotných zatím neexistuje, názvy povětšinou obsahovaly označení *a* či *ab* v návaznosti na oblast, na kterou se specializovaly a kterou spravovaly. Je ale nutné dodat, že ne všechny takto označené pozice byly kancelářemi. Na jejich dělení je skutečně nutno pohlížet z hlediska činnosti. Pokud se angažovaly ve správě veřejných záležitostí, jedná se o kanceláře. Pokud takovou činnost nevyvíjely, a měly na starost záležitosti čistě osobního charakteru císaře, nelze je za kanceláře v tomto slova smyslu považovat, navzdory jakémukoliv označení. Je tedy nutné je posuzovat pouze z hlediska materiálního, činnostního, obsahového a nikoliv formálního.

Další dělení je pak možné provést na základě toho, zda byl v čele dané kanceláře otrok, císařský propuštěnec, nebo zda podléhala vedení někoho ze stavu jezdců, tedy *equites*. To se ovšem týká až pozdějšího období principátu, než vlády Octavianovy. Proto je lepší rozvést tuto hierarchizaci až v následujících kapitolách.

Možným rozlišovacím hlediskem též může být rozdělení platových tříd daných vedoucích úředníků, kteří byli povětšinou financováni z *fiscu Caesaris*, tedy císařské pokladny.⁴⁹ Platové ohodnocení vedoucích císařských kanceláří bylo skutečně široké a měnilo

---

⁴⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 26.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 29.

se samozřejmě i s dobou. Některé úřady nebyly z hlediska finanční lukrativity příliš významné, jiné ovšem svým vedoucím zajišťovaly skutečně zajímavé materiální ohodnocení. O podrobnější finanční stratifikaci jednotlivých úřadů je pojednáno níže.

Pro zmapování vzniku a postupného vývoje jednotlivých císařských kanceláří je na místě uvést jejich výčet. Jak již bylo řečeno v úvodu, kompletní seznam všech těchto úřadů nejspíše nebude vzhledem k jejich nestálé existenci a nedochovaným pramenům nikdy vytvořen, navíc každý autor zabývající se touto tematikou zmiňuje poněkud odlišný výčet. Většinou podle toho, které úřady považuje za důležité, a které podle něj za zmínku nestojí. V seznamu císařských kanceláří figurují zejména pozice *a libellis*, *ab epistulis*, *a memoria* a *a rationibus*, které jsou obecně považovány za ty nejvýznamnější. Měly na starosti nejdůležitější okruh císařských záležitostí. Kupříkladu kancelář *a rationibus* spravovala státní pokladnu a zaujímala v jistém smyslu vůdčí roli v tomto kancelářském aparátu.

Nicméně, vzhledem k docela širokému počtu těchto kanceláří, bude přínosnější uvést jejich výčet chronologicky podle doby vzniku. Myšleno, který císař danou kancelář vytvořil, nebo přesněji za dob jaké dynastie vznikla.

V tomto směru je naprosto neopomenutelnou role císaře Claudia, vládnoucího mezi lety 41 n. l. až 54 n. l. Oficiálně vytvořil první císařské kanceláře a označil je příslušným názvem. Z tohoto hlediska je Claudius *de facto* zakladatelem císařské kancelářské státní správy v tom pravém slova smyslu.

Jeho předchůdci a nástupci Augustovi, císaři Tiberius a Gaius Caligula, nijak výrazněji do vytváření formalizované státní správy císařských kanceláří nezasáhli. Jejich přístup k těmto pozicím byl víceméně stejný jako za Octaviana, tedy jako k družině osobních otroků a propuštěnců obstarávající jejich záležitosti. Tiberius se pak zejména soustředil na ukotvení principální struktury státu a zajištění odkazu jeho předchůdce jako božské entity a i Tacitus ve svých Letopisech hovoří o tom, že: *“...jeho osobních propuštěnců nebylo mnoho.”*⁵⁰ Caligulův vliv na podobu státní správy stojí za zmínku ještě méně, zejména díky velice krátké vládě necelých 4 let (37 – 41 n. l.), kdy se tento císař věnoval spíše osobním choutkám a tyranii, než zdokonalování administrativní podoby říše. Důvody pro stagnaci

---

⁵⁰ Tac. Ann. IV, 7.

vývoje císařské administrativy během vlád těchto dvou mužů však nejsou jen osobního charakteru, bez pochyby šlo i o příčiny strukturální. Přesto je z dob Tiberiovy vlády vhodné zmínit jméno Lucius Aelius Seianus.

Seianus již za Augusta sloužil v pretoriánské gardě, nicméně za Tiberia se s ním stal její velitel, tedy *praefectus praetorio*.⁵¹ Vytvořil politicky velice nebezpečný precedens a tuto pozici dostal až na pomyslnou druhou příčku v důležitosti vládní hierarchie. Díky Tiberiově samotářské a podezřívavé povaze se Seianus „vyšvihl“ na místo druhého nejdůležitějšího muže Impéria a po císařově přestěhování na ostrov Capri měl v podstatě pod kontrolou hlavní město. Samotnou pretoriánskou gardu pak posílil i vytvořením stálých pretoriánských kasáren (*castra praetoria*)⁵², odkud bylo v budoucnu dosazeno na trůn několik římských císařů. Seianus dokonce císaře velice často zastupoval v jeho radě i jinde. Ačkoliv byl pak na pokyn Tiberiův později popraven,⁵³ důležitost pozice pretoriánského prefekta se nijak nezmenšila a zůstala politickým rizikem po dlouhou dobu.

Proti tomu, vláda císaře Claudia znamenala pro císařské kanceláře skutečný rozkvět. Claudius - velice schopný politik i administrátor, ke státní správě přistupoval velice zodpovědně a s rozmyslem. K reformě císařských kanceláří přispěl i jeho nepřilíživý přátelský vztah se Senátem. Ačkoliv se Claudius snažil o vstřícný přístup k senátorům a ctil jejich postavení, mnoho z nich naopak chovalo k císaři nedůvěru a jejich spiknutí proti životu Claudia nebyla nijak vzácná. I z tohoto důvodu se Claudius později snažil o omezení moci Senátu a spoléhal čím dál tím více na své osobní propuštěnce jako administrativní podporu. Na jeho pokyn byly zřízeny první oficiální císařské kanceláře, konkrétně kanceláře *ab epistulis*, *a bibliothecis*, *a cognitioibus*, *a libellis*, *a patrimonio*, *a rationibus* a *a studiis*.

---

⁵¹ Dio, LVII, 19, 5.

⁵² Tac. Ann. IV, 2.

⁵³ Dio, LVIII, 3, 9.

III. I. Kanceláře vzniklé za Julsko-Klaudijské dynastie

III. I. I. Ab epistulis

Kancelář *ab epistulis*, jak již z názvu vyplývá, měla na starost císařskou korespondenci (latinské *epistula* – zpráva, dopis, psaní). Z titulu činnosti této kanceláře je logické, že mezi administrativním aparátem císaře zaujímal významné postavení a byla spolu s *a rationibus* a *a libellis* jednou z těch nejdůležitějších, jak píše například Skřejpek.⁵⁴ Nejvýraznější roli hrály v období Claudiovy vlády, protože v té době neexistovaly mnohé jiné specializované kanceláře. Ty se objevily za panování pozdějších císařů, kdy se *ab epistulis* musela dělit o administrativní pravomoci například s kanceláří *a mandatis*.⁵⁵

Obstarávání korespondence svého pána měli propuštěnci na starost samozřejmě již za republiky, kdy *pater familias* diktoval své dopisy otrokovi/propuštěnci *a manu*. Ani samotný Augustus nebyl výjimkou. Suetonius dokládá, že pozici osobního sekretáře, vyřizujícího jeho korespondenci, nabídl samotnému Horatiovi. Jak Suetonius píše:

„Augustus mu (Horatiovi) nabídl pozici sekretáře, jak jest psáno v jeho dopise Maecenasovi:

„Dříve jsem byl schopen psát dopisy svým přátelům vlastní rukou, nyní však, přemožen prací a slábnoucím zdravím, rád bych našeho přítele Horatia od tebe odebral. Připojí se k mé císařské tabuli, od tvého stolu parazitujících a bude mi s mými dopisy ku pomoci.“⁵⁶

Ačkoliv sám Augustus toto místo označil za osobního sekretáře, nelze jej zaměňovat za kancelář *ab epistulis*, jak jí vytvořil až Claudius. Nicméně prvotní znaky a základy uvedeného státního úřadu byly položeny již dříve, jak vyplývá například právě ze Suetoniových životopisů významných literátů. Dalším vývojovým základem pro *ab epistulis* byla praxe vojenských velitelů za republiky, kdy pověřený důstojník obstarával korespondenci a zároveň různá diplomatická poselství.⁵⁷

---

⁵⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 39.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Suet., *vita Horatii*.

⁵⁷ LINDSAY, Hugh. *Suetonius as "ab epistulis" to Hadrian and the Early History of the Imperial Correspondence*. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 43, 1994, s. 454.

Kancelář *ab epistulis* je ovšem nutno odlišit od kanceláře *a libellis*; resp. odlišit jejich zaměření. První ze jmenovaných měla na starost císařovu korespondenci v rámci epistul, tedy osobní císařovu korespondenci, a odpovědi na právní dotazy osob soukromého charakteru, které byly dílem spíše společenských konvencí, jak píše Skřejpek.⁵⁸

Naproti tomu *a libellis* se zabírala odpověďmi čistě právního charakteru, kterými císař odpovídal na různé právní problémy a žádosti, tzv. *libellis*. Proces této korespondence popisuje Schiller.⁵⁹ Odpovědi na takovou žádost, tedy *libellis*, bylo císařovo *subscriptio*, stručný text bez pozdravu a bez formálních náležitostí epistuly, který obsahoval císařovo jméno, dále označení komu se *subscriptio* adresuje, císařův podpis (*scripsi* nebo *rescripsi*), potvrzení úředníka dané kanceláře o pravosti podpisu, tedy jakousi autorizaci (*recognovi*) a občas i uvedení data a místa sepsání a odeslání.

Je tedy zřejmé, že okruh obstarávané korespondence byl širší u kanceláře *ab epistulis*, která obstarávala například císařovy dopisy přátelům nebo Senátu, tedy korespondenci nejen soukromou, ale i oficiální, včetně jmenovacích listin, kodícilů a jiných úředních dopisů. Po vytvoření jiných, specializovanějších oborů, jakým byl například *a codicillis* v případě obstarávání jmenovacích dekretů nebo *ab actis* v případě vojenských listin spíše technického charakteru, se *ab epistulis* nejspíše musela některých svých pravomocí vzdát.

Skřejpek dále zmiňuje i to, že sekretář *ab epistulis* obstarával přijímání diplomatických delegací a (logicky) i jmenování jiných úředníků.⁶⁰ Dá se tedy říci, že tvořil jakýsi středobod organizační struktury císařských kanceláří, kdy mu pod rukami procházelo množství oficiálních listin, mezi nimi i jmenovací dekreta jiných vysokých magistrátů. Jako takový byl pak tento sekretář pro císaře nepostradatelný, což vedlo i k nárůstu moci propuštěnců během prvního století principátního zřízení. Nejen moci, ale nakonec i bohatství. Suetonius takto podává vcelku úsměvný fakt, že Claudius umožnil některým svým propuštěncům takový prostor ke zbohatnutí (ponejvíce pak na jeho úkor), že:

---

⁵⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 40.

⁵⁹ SCHILLER, Arthur A. *Roman Law: Mechanisms of Development*. Walter de Gruyter, 1978, s. 500.

⁶⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 40.

“...kromě toho jim dopřál tak silně hrabat a loupit, že když si jednou stěžoval na hubenost své pokladny, bylo mu vtipně řečeno, že by měl peněz nadbytek, kdyby ho dva propuštěnci vzali do majetkového společenství.”⁶¹

Jak vidno, Claudius byl možná schopným administrátorem, ale postrádal větší autoritu u svých podřízených. Ostatně, tento jeho povahový neduh Suetonius zmiňuje nejen vůči jeho propuštěncům, ale i manželkám.⁶²

Ab epistulis se vyznačovala proti jiným úřadům další výjimkou - jejím regionálním rozdělením. Zatímco totiž jazykem používaným v západní části Říše byla latina, východ římského panství byl povětšinou doménou řecky mluvícího obyvatelstva. Korespondenci císaři a od císaře bylo tedy nutno rozdělovat na adresované z či do západní části, anebo naopak na východ od Říma. Vznikly tedy dvě sekce úřadu *ab epistulis*; *ab epistulis Latinis* a *ab epistulis Graecis*.⁶³ Zejména *ab epistulis Graecis* pak měla na starosti i diplomatický styk a korespondenci s ostatními státními útvary v dané oblasti, a zároveň se zabývala překlady dokumentů pro kancelář *a libellis* směřujících do východních koutů Říše.⁶⁴ Od toho se odvíjely i požadavky a průprava státních úředníků obsazujících tyto posty. *Ab epistulis Latinis* se nijak nevymykala běžnému *cursus honorum*, na druhé straně, řecká sekce této kanceláře díky důrazu na humanitní vzdělání a všeobecně vyšší kvalifikaci, byla sem tam vystavena výjimkám kariérního postupu. Vedoucí kanceláře byl v určitých případech dokonce jmenován bez předchozího zapojení do administrativní hierarchie.⁶⁵

Tato regionální specializace existovala již za Claudia, nicméně ne přímo v takovéto podobě. Během jeho vlády byla východní sekce pouze menším odborem s názvem *ad legationes et ad responsa Graeca*. Až patrně za vlády Hadrianovy byla vytvořena *ab epistulis Graecis*, která postupem času nabyla nad svou západní polovinou vrchu.⁶⁶ Zajímavé je, že navzdory absenci jezdců na vedoucích postech císařských kanceláří během Claudiovy vlády,

---

⁶¹ Suet., V, 28.

⁶² Suet., V, 25.

⁶³ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 338.

⁶⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 44.

⁶⁵ POTTER, David S. *The Roman Empire at Bay, AD 180-39*. Routledge history of the ancient world, Psychology Press, 2004, s. 77.

⁶⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 46.

byl vedoucí této řecké sekce *ab epistulis* právě člen řádu jezdeckého. I odtud lze sledovat jistou nadřazenost tohoto odboru, jelikož propuštěnec, ať už jakkoliv významný, nemohl stát nad římským jezdcem.⁶⁷ Jak bylo zmíněno, až Hadrianus vytvořil oficiálně sekci *Latinis* a *Graecis* bez ohledu na původ vedoucího této kanceláře. (Nelze nezmínit, že právě za Hadriana zastával jednu dobu tento úřad též několikrát citovaný Suetonius.) Své významné postavení si pak kancelář *ab epistulis* ponechala až do konce období principátu bez významnějších změn či zásahů do své činnosti, což je v porovnání s jinými úřady vcelku pozoruhodné.

III. I. II. A *libellis*

Jak již bylo zmíněno, odlišnou agendu vykonávala kancelář *a libellis*, starající se o poněkud odlišný typ císařské korespondence. Zatímco epistuly měly spíše obecný charakter, *libellis* byly žádosti (mimo jiné) ohledně interpretace práva, často též „navrácení“ práva.⁶⁸ Jednalo se tedy o jakousi formu „odvolání“ vůči soudním rozhodnutím k císaři. Tato *libellis* se povětšinou odesílala prostřednictvím správce provincie, protože samotný žadatel nemusel mít dostatek finančních prostředků na řešení takové záležitosti.

Císař se tedy poté touto žádostí zabýval a odeslal odpověď - tedy výše zmíněné *subscriptio*. Uvedená agenda samozřejmě nevznikla až za Claudia. Již za Tiberia měl subskripce na starost jistý Julius Donatus vykonávající úřad *a subscribendarius* (CIL VI 5181). Nabízí se ovšem otázka, zda ony odpovědi psal princeps sám, či pouze podepisoval předem připravené zprávy vyhotovené právě v kanceláři *a libellis*. Za Octaviana byla tato praxe odpovědí na právní otázky běžná.⁶⁹ Tehdy takových žádostí bylo nemnoho a císař měl možnost, prostor a přeci jen i čas se jimi zabývat a psát odpovědi vlastní rukou. Nicméně za Claudia jejich počet nebývale vzrostl.⁷⁰ I to byl důvod k vytvoření oficiální kanceláře *a libellis*.

Pravděpodobným se zdá postup, kdy odpověď na položenou právní otázku vyhotovili úředníci zmíněné kanceláře. Tu pak, jakožto odpovědná osoba, podepsal vedoucí *a libellis* svým *recognovi*, kterým autorizoval správnost a obsah daného dokumentu. Císař pak jen

---

⁶⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 46.

⁶⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 57.

⁶⁹ Suet., II, 45.

⁷⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 59.

dokument „dopodepsal“ svým *scripsi* či *rescripsi* a odpověď byla poté opět přes provinčního správce odeslána žadateli. Opačným pohledem na věc je pak tvrzení, že celý tento proces vyřizoval sám císař vyhotovením odpovědi a podpisem *scripsi* (či *rescripsi*). Teprve poté byla odpověď autorizována vedoucím kanceláře *a libellis* zmíněným *recognovi* a odeslána. Z historiografických materiálů už se přesnou podobu vyhotovování těchto *subscriptions* nejspíš nebude možné dozvědět. Nicméně, rozum napovídá, že pravda bude nejspíše „někde mezi“. Tedy, vytváření *subscriptions* nejen úředníky kanceláře, ale v otázkách vyšší právní důležitosti a většího významu samotným císařem, což ostatně tvrdí například Skřejpek.⁷¹

Do mocného propuštěneckého triumvirátu za Claudiových dob, kdy kancelář *ab epistulis* vedl Narcissus a *a rationibus* Pallas, patří samozřejmě i vedoucí kanceláře *a libellis*, kterým byl v této době Gaius Iulius Callistus. Především díky Claudiově poddajné povaze vůči jeho propuštěncům se těmto třem mužům podařilo v úřadu nashromáždit značnou moc a majetek, což později nepřímě vedlo k dosazování jezdců do vedoucích úřednických pozic. Ačkoliv prvního jezdce ve vedení kanceláře *a libellis* je možné nalézt již za Vitellia⁷² (jako v případě *ab epistulis*), stále vedení této kanceláře jezdcem bude nejlepším datovat opět od Hadrianových reforem.

Vzhledem k činnosti kanceláře bylo čím dál tím více logické, že vedoucí místa tohoto úřadu zastávali erudovaní právníci s dostatečnou právní průpravou. Nelze se potom divit, že mezi jmény zastávající vedení kanceláře *a libellis* nalezneme i takové velikány římského práva, jakými jsou například Papinianus za vlády Septimia Severa (Papinianus dokonce zastával úřad *praefecta praetorio*) či Ulpianus, vykonávající úřad *a libellis* za Caracally. I on později dosáhl postu *praefecta praetorio*.

Překvapivým je fakt, že navzdory důležitosti této kanceláře, byla často slučována s menšími odbory. Nejvíce za zmínku stojí sloučení s kanceláří *a censibus* za vlády Hadriana a Marca Aurelia.⁷³ I tak je ale *a libellis* nutné řadit k pomyslné špičce císařské administrativy, která nejen že přispívala k chodu státní úřednické mašinerie, ale též svým obsahem rozvíjela právní nauku a jurisprudenci; odkaz, který je dodnes velice živý.

---

⁷¹ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 57.

⁷² Tac., Hist., I, 58.

⁷³ DE MARTINO, F. *Storia Della Costituzione Romana*. Vol. IV, Part I. s. 590.

III. I. III. A rationibus

Pokud by se dále vedle *ab epistulis* a *a libellis* měla postavit kancelář, která by se mohla rovnat jejich významu, či jej dokonce převyšovat, je na místě uvést kancelář *a rationibus*, jež tuto mocenskou úřední triádu doplňuje. Zatímco *ab epistulis* dohlížela na organizační uspořádání jiných kancelářů a jmenování jejich vedoucích, *a rationibus* byla ta, která jim dodávala finanční zajištění. Vedoucí kanceláře *a rationibus*, kterého je možno přirovnat k jakémusi ministru financí císařských kancelářů,⁷⁴ měl na starosti správu *fiscu*, tedy pokladny. Ovšem termín *fiscus* nemá čistě jednoslovný význam. Jones⁷⁵ zmiňuje 4 možné výklady termínu *fiscus*: 1) soukromý majetek císaře, 2) finanční správu pod jeho kontrolou, 3) pokladnu s veřejnými prostředky, 4) republikové označení pro soukromý majetek. Označení *fiscus* je samo o sobě tedy dosti nejasné a během celé své historie doznalo komplikovaného vývoje. *Fiscus* je obecně vzato termín používaný pro jakoukoliv pokladnu s veřejnými financemi, což zahrnuje i tu státní. Vedle termínu *fiscus* se objevuje i označení *ratio Caesaris et Augustae*⁷⁶, ale tak či tak se jedná o jakýkoliv „koš peněz“⁷⁷ spravovaný císařem. Odtud *a rationibus*, tedy sekretář mající na starost pokladnu.

Od *fiscu* je dále nutno oddělit *aerarium*, tedy další veřejnou pokladnu. Její vznik sahá do historie republikánských dob, ale zachovala se i během principátu. Celé označení bylo buďto *aerarium populi Romani*, nebo *aerarium Saturni*, jelikož byla umístěna v Saturnově chrámu.⁷⁸ Spíše než finanční obsah je přínosnější zmínit tuto pokladnu jako symbol jakéhosi vyrovnaného vztahu mezi císařem a senátem, což zejména na počátku císařského Říma bylo vnímáno jako důležitá návaznost na republikánské tradice. To však nebránilo císařům, počínaje Augustem a zejména pak Claudiem, rozhodovat o jejich správách. Například Suetonius v Augustově životopise píše: „...aby správa státní pokladny přešla od městských kvestorů na bývalé nebo úřadující prétoři...“⁷⁹ Skřejpek dodává, že „...senát kontroluje *aerarium* od této doby pouze nominálně.“⁸⁰ Ještě radikálnější krok ke kontrole nad *aerariem*

⁷⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Organizace římské finanční správy za principátu*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1988, s. 69.

⁷⁵ JONES, A. H. M. „*The Aerarium and the Fiscus*.“ The Journal of Roman Studies, vol. 40, s. 22.

⁷⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Organizace římské finanční správy za principátu*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1988, s. 44.

⁷⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 69.

⁷⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988. s. 48.

⁷⁹ Suet., II, 36.

⁸⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Organizace římské finanční správy za principátu*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1988, s. 42.

podnikl reformátor Claudius, který navrátil správu této pokladny kvestorům (*quaestores aerarii Saturni*). Ti nebyli již nadále voleni komiciálně, nýbrž jmenováni samotným císařem a jím byli také placeni. Jak se opět dozvídáme od Suetonia: “...vrátil jim (kvestorům) péči o státní pokladnu v chrámu Saturnově, kterou přechodně zastávali prétoři, anebo, jako nyní, bývalí prétoři.”⁸¹ Pokud bylo výše zmíněno, že hlavním rysem císařských úředníků za principátu byla vázanost na jeho vůli a pobírání platu od něj, nemůže být pochyb o tom, že tímto se ze správců *aeraria* stali víceméně klasičtí císařští úředníci. I toto může sloužit jako obraz postupného oslabování senátu císařem a jeho kancelářskou administrativou, které je tak typické pro celé principátní období.

Větší význam pro státní ekonomiku měl ovšem *fiscus*. Je logické, že jeho správu si k sobě chtěli římscí císaři přivázat co možná nejbližší. Kancelář *a rationibus* tedy byla přímou součástí císařské administrativy. Císař měl jasnou představu a kontrolu nad veřejnými financemi a svým majetkem, který byl na veřejné účely využíván. Zde ovšem vzniká další z konfliktů badatelů zabývajících se touto problematikou. Jedná se o otázku, do jaké míry se *a rationibus* dá zařadit mezi *officia palatina*, a do jaké míry je od nich tato kancelář oddělena. Uvedený problém pregnančně shrnuje Kłodziński ve své práci *The Office of a rationibus in the Imperial Government. A Historiographical Controversy*, kde zmiňuje, jak množství autorů zastává stanovisko, že *a rationibus* se nedá mezi klasické císařské kanceláře zařadit, neboť jeho agendou nebylo vytváření dokumentů a listin jako u ostatních magistrátů, ale jen „pouhá“ správa císařských veřejných financí.⁸² V závěru své práce ovšem Kłodziński⁸³ správně poukazuje na to, že nelze na kancelář *a rationibus* (ovšem ani na žádnou jinou kancelář té doby) pohlížet měřítkem moderních byrokratických struktur a pravidel, nicméně jako na kancelář závislou na vůli císaře, ať už byla oficiálně ustanovena či nikoliv. V rámci této kontroverze je ještě dobré dodat, že *a rationibus*, ač jeho činnost byla možná lehce odlišná od činnosti jiných kanceláří, byl i tak součástí císařské administrativy, a to dokonce jednou z nejvýznamnějších, jelikož mimo císaře byl vedoucí kanceláře *a rationibus* osobou mající největší kontrolu nad veřejnými financemi. Z nich musel být bez pochyby hrazen žold, náklady na veřejné stavby a jiné. Mimo to měl *a rationibus* i jiné úkoly, například kontrolu nad veškerou finanční správou, sestavování rozpočtu, dohlížení a podávání zpráv o finanční

---

⁸¹ Suet., V, 24.

⁸² KŁODZIŃSKI, Karol. *The office of a "rationibus" in the imperial government : a historiographical controversy*. Eos : czasopismo filologiczne. Vol. 102, fasc. 1, 2015, s. 104.

⁸³ Tamtéž.

situaci říše.⁸⁴ K tomu mu pomáhala hlášení všech nižších úředníků finanční správy. Bartošek pak dále zmiňuje, že *a rationibus* rozhodoval finanční a daňové záležitosti.⁸⁵

Jakási forma císařské úřednické správy *fiscu* musela existovat samozřejmě již za dob Claudiových předchůdců. Nicméně, teprve Claudius tuto kancelář vytvořil a dal jí jasný tvar. Čím více poté císař získával kontrolu nad různými veřejnými pokladnami, tím více rostla i moc a rozsah dohledu kanceláře *a rationibus*. Proto zaujímá oprávněně místo mezi těmi nejvýznamnějšími po celé principátní období.

III. I. IV. A studiis

Kromě těchto tří „velkých“ kanceláří Claudius vytvořil dále úřad *a studiis*, který byl dlouhou dobu brán více jako osobní administrativní podpora císaře, než jako plnohodnotný státní úřad, jakým byl například *ab epistulis* či *a libellis*. Tento rozpor pravděpodobně ukončil opět až Hadrianus a jeho reformy, kdy se *a studiis* stala jednou z oficiálních státních magistratur, tedy součástí císařské administrativy. Důvodem tohoto rozporu byl obsah činnosti kanceláře *a studiis*, jakožto jakéhosi císařova osobního kulturního a literárního poradce. Je totiž logické, že s rostoucí císařskou agendou narůstal i objem dokumentace, projevů či jiných státnických kroků, ke kterým císař většinou potřeboval podklady, konzultace a jinou odbornou asistenci.⁸⁶ Zde tedy využíval služeb kanceláře *a studiis*, tedy úředníka, který měl samozřejmě široký přehled v oblasti kultury, literatury a byl povětšinou váženým vzdělanecem. Opět proto není divu, že se na tomto místě setkáváme se Suetoniem, který tedy nevykonával jen *ab epistulis*, jak bylo výše zmíněno, ale poté kupříkladu i úřad *a bibliothecis*, což udává například Riesner.⁸⁷ Obsazení tohoto postu tak význačným literátem není tedy vůbec překvapivé. *A studiis* se zabýval i právními otázkami a podle některých sjednocoval názory významných juristů na komplikovanější právní problematiku.⁸⁸ Není proto překvapením, že v jeho čele lze nalézt i některé významné juristy. Příkladem může být Lucius Volusius Maecianus, učitel práva Marca Aurelia a úředník *ab epistulis*, *a libellis*, později i *praefectus annonae* (CIL – XIV 5347). Významné a vzdělané osobnosti většinou vykonávaly

⁸⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 70.

⁸⁵ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Právněhistorické studie 23. Praha: Academia, 1980, s. 241.

⁸⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 75.

⁸⁷ RIESNER, Rainer. *Paul's Early Period: Chronology, Mission Strategy, Theology*. Eerdmans, 1998, s. 160.

⁸⁸ SALMONTE LOMAS, Francisco Javier, Pedro LOPEZ BARJA DE QUIROGA. *Historia de Roma*. Akal, Madrid, 2004, s. 292.

více než jeden úřad, čímž je prokázáno, že římská císařská administrativa období principátu byla většinou na velmi vysoké úrovni. Musela tudíž být velice efektivní. Dokládá to i skutečnost, že právě za Marca Aurelia zažíval Řím jedno z posledních zlatých období klasické Římské říše před pozdějším rozdělením na východní a západní polovinu.

Berger⁸⁹ v *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* u hesla *a studiis* udává, že tento úřad souvisel spíše se soudní činností a poradenstvím z hlediska složitějších právních otázek. Avšak vzhledem k počtu jiných kanceláří, jež se touto agendou zabývaly, se to u úřadu *a studiis* zdá být poněkud nadbytečným závěrem. Vznik této kanceláře pak datuje do poloviny 1. století, tedy do období vlády Claudia.

A studiis se sice stala plnohodnotnou kanceláří, nicméně během 3. století byly pravomoci tohoto úřadu stále více okrajovány například ve prospěch *a declamationibus Latinis* či *a memoria*,⁹⁰ čímž se z ní stala pouze podpůrná administrativní sekce bez většího dalšího významu.

III. I. V. A bibliothecis

Podobný osud potkal kancelář *a bibliothecis*, další z původních císařských oficií založených Claudiem. Označení za „podobnou“ úřadu *a studiis* je na místě. *A bibliothecis* měla mezi jiným na starost jakési osobní poradenství císaři z hlediska literatury. Nicméně hlavní náplní, jak již z názvu vypovídá, byla péče a správa veřejných knihoven (a samozřejmě i té císařské).⁹¹ *A bibliothecis* byla často slučována či podřizována jiným kancelářím s podobným zaměřením, jako právě například *a studiis*.⁹² Poslední konkrétní zmínku je možno najít v roce 145 n. l., kdy *a bibliothecis* vykonával již výše zmíněný Lucius Volusius Maecianus (CIL XIV 5347-8) a její pravomoci byly nejspíše později rozřazeny mezi jiné kanceláře, typicky pak nejspíše *a memoria*, která takto pohltila mnoho menších odborů.

---

⁸⁹ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 338.

⁹⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 76.

⁹¹ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 48.

⁹² SALMONTE LOMAS, Francisco Javier, Pedro LOPEZ BARJA DE QUIROGA. *Historia de Roma*. Akal, Madrid, 2004, s. 292.

III. I. VI. A cognitionibus

Mírně výsadnější postavení měly kanceláře *a cognitionibus* a *a patrimonio*. *A cognitionibus* by se dala pomyslně zařadit ke kancelářím typu *a libellis*, tedy zabývající se právními otázkami a (zejména) soudní praxí. *A cognitionibus* měl na starosti chod císařského soudu.⁹³ Hlavní agendou bylo rozhodnout, které spory (a v jakém pořadí) budou v rámci tohoto soudu projednávány, o čemž podává důkaz kupříkladu Cassius Dio.⁹⁴ Dále šlo o zajištění technického zázemí, předvolávání stran, uchovávání kopií císařových rozhodnutí, či jiné kroky k zabezpečení plynulého chodu soudního dvora.⁹⁵ To vedlo nejen k rozsuzování pří, ale v delším časovém horizontu pak vydáváním dekret, tedy císařských soudních rozhodnutí, i k vývoji práva. Je tedy zřejmé, že i *a cognitionibus* ovládal právní vzdělání a pomáhal císaři s relevantními otázkami. Zejména pak jeho funkce soudního sekretáře vede k názoru, že *a cognitionibus* byl „*právním tajemníkem v pravém slova smyslu*“, jak udává Skřejpek.⁹⁶ Pochopitelně se tedy později tato kancelář v některých dobách sloučila právě s *a libellis*, jelikož *a libellis* později v řešení právních otázek nabyla vrchu nad podobně zaměřenými kancelářemi.⁹⁷ I proto je důvodné se domnívat, že *a cognitionibus* se nakonec sloučila s *a libellis* natrvalo a zanikla bez dalšího individuálního vývoje.

---

⁹³ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953, s. 338.

⁹⁴ Dio, LXXV, 15, 5.

⁹⁵ MILLAR, Fergus. *Rome, the Greek World, and the East: Government, society, and culture in the Roman Empire*. Rome, the Greek World, and the East – Svazek 2, University of North Carolina Press, 2002, s. 19.

⁹⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 51.

⁹⁷ SALMONTE LOMAS, Francisco Javier, Pedro LOPEZ BARJA DE QUIROGA. *Historia de Roma*. Akal, Madrid, 2004, s. 292.

III. I. VII. A *patrimonio*

A patrimonio, poslední z uvedených kanceláří spadajících mezi Claudiovy administrativní reformy, byla kancelář poněkud zvláštního charakteru. Společně s *a studiis* se může zdát, že měla zprvu spíš nestátní postavení. Teprve později se z ní stala další z císařských kanceláří. Vše souviselo s vývojem *patrimonia*, tedy císařova osobního majetku. Ten byl nejprve striktně oddělen od *fiscu*, tedy majetku, který císař využíval k veřejným účelům. *Patrimonium* jako takové, byl čistě osobní majetek vládce, tvořen zejména zabíráním majetků vzdorocísařů, či svrhnutých politických oponentů, a samozřejmě císařský majetek rodový.⁹⁸ Otázkou tedy zůstává, nakolik byl *a patrimonio* skutečnou císařskou kanceláří nebo spíše, kdy se tato kancelář dá zařadit mezi reálná *officia palatina*.

Patrimonium totiž zprvu, jako jakýkoliv jiný výlučně osobní majetek, přecházelo z císaře na jeho dědice v rámci klasické dědické posloupnosti. Ovšem postupem času přestávalo být *patrimonium* vázáno na osobu císaře, ale opíralo se o jeho postavení, tedy císařský úřad jako takový.⁹⁹ Majetek přecházel na nástupce z titulu výkonu úřadu. Již zde lze spatřovat jisté „odosobnění“ *patrimonia*, které, jakožto majetek úředního činitele, začalo mít veřejnou podstatu a začalo se přibližovat postavení veřejných pokladen, jakým zmiňovaný *fiscus*.

Z tohoto důvodu se poté vyčlenil další soubor císařova majetku, který původně zastávalo *patrimonium*, tedy jeho výlučně osobní majetek. Postupem času vzniká *ratio privata*, tedy soubor věcí v soukromém vlastnictví císaře, které přešlo pod správu nově vzniklého úřadu *procurator rationis privatae*. Uvedený krok je nejčastěji zařazován do období vlády Antonina Pia (CIL – VIII – 8810), ačkoliv podle některých autorů za jeho založení stojí pozdější císař, Septimius Severus.¹⁰⁰ Skřejpek¹⁰¹ toto odůvodňuje vzniklou potřebou spravovat větší a větší majetek způsobený chaotickou politickou situací v letech 193-197 n. l., kdy se na trůně vystřídalo hned několik císařů a jejich majetek byl vždy zabaven protivníky jako válečná kořist.

---

⁹⁸ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953, s. 622.

⁹⁹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, s. 69.

¹⁰⁰ JONES, A. H. M. *The Decline of the Ancient World*. General History of Europe, Pearson Professional Education, 1966, s. 17.

¹⁰¹ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 68.

Charakter i označení tohoto úřadu byly ovšem velice proměnlivé, jelikož se vše odvíjelo od charakteru a postavení osobního majetku císaře, které doznalo během století raného římského císařství různého označení.

III. II. Personál císařských kanceláří

Zatímco na počátcích císařského období Římské říše byl císař obklopen hlavně svými propuštěnci, kteří vykonávali jistou administrativní agendu sami bez další pomoci, za pozdějších dob uvedené řešení nebylo dostačující. S dalším územním rozmachem, nárůstem pravomocí nově vzniklých úřadů a zvýšeným objemem úkolů každodenního i dlouhodobějšího charakteru bylo potřeba postupně personál jednotlivých kanceláří rozšiřovat i o klasické úředníky. Ti měli na starosti dnes nechvalně známé „papírování“. Za dané doby se s rozvojem sítě císařských kanceláří muselo po čase jednat o zkušené profesionály. Vzhledem k rozmanitosti úkolů, jež byly v kanceláři vykonávány, je doloženo mnoho specializovaných pomocných, či auxiliárních pozic v rámci císařských kanceláří.

Pozoruhodné je, že i v rámci tohoto personálu nižšího postavení, docházelo k jakési době *cursus honorum*.¹⁰² Otroci a propuštěnci dosazovaní do uvedených pozic požívali zvláštních výhod oproti otrokům ostatním. V rámci kancelářského personálu lze na nižších postech nalézt *tabularii* (účetní), *dispensatores* (pokladníky), *commentarienses* (archiváře), a dále *auditores* a *optiones*, kteří vykonávali funkci zástupců sekretáře dané kanceláře pro určitou agendu. *Proximi* byli jeho zástupci obecně. Další pomocný personál pak zahrnoval například písaře – *scribae*, *custodes* – hlídače či dokonce lékaře – *medici*.¹⁰³

III. III. Význam Julsko – Klaudijské dynastie

Je zřejmé, že postavení prvních císařských kanceláří se lišilo úřad od úřadu. Některé během své historie zažily radikální změny, či velice brzo změnily svůj charakter a podobu úplně. Jiné si ovšem udržely stejnou roli i pravomoci až do pozdějších časů Římského impéria, což se týkalo zejména oněch větších a významnějších kanceláří, jako například *ab epistulis* či *a rationibus*. Ačkoliv konec Claudiovy vlády ještě nepřipomíná onu rozsáhlou administrativní strukturu pozdějšího císařského zřízení a s ní spojenou byrokratickou povahu,

---

¹⁰² SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ. *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 31.

¹⁰³ Tamtéž.

její základy byly položeny právě v tomto období a Claudiovy reformy v této oblasti byly pro její další vývoj naprosto klíčové. Řím měl ostatně i štěstí v tom, že od Augusta až do konce vlády Claudiova nástupce Nerona, mělo nově vzniklé státní zřízení a administrativa čas a prostor zhruba 70 až 80 let zapustit kořeny a upevnit svá pravidla na politické mapě tehdejšího světa. Především díky klidné situaci jak uvnitř, tak vně státu, kdy válečná tažení nedosahovala rozměrů republikánských expanzí, a impérium bylo navzdory tyranským excesům některých císařů víceméně jednotné. I tyto faktory přispěly k rychlému vývoji císařské administrativy a její zefektivnění během let. Vrchol měl ale teprve přijít. Tento úkol čekal na dynastie konce prvního a zejména pak druhého století. Zlatá éra Impéria mohla začít.

IV. Dynastie Flaviovců (69 n. l. – 96 n. l.)

Císař Nero za svého života udělal pro Řím a jeho obyvatele více špatného než dobrého, což dokládají mnozí z klasických římských dějepisců. Jeho záliba v tyranii a hýřivém životě plném radovánek, spíše než ve státnických povinnostech, měla za výsledek všeobecný odpor nejen mezi civilním obyvatelstvem a politiky, ale zejména mezi vojáky, kteří se začínali stávat hybnou silou politických machinací Říše. Jejich náklonnost nebo naopak nelibost stačila ke jmenování či svržnutí císařů. Příkladem může být rok 69 n. l., známý spíše jako „rok čtyř císařů“. Tento fenomén se ale častěji začíná projevovat více v pozdějších dobách, zejména ve třetím století.

Nelze se divit, že se Nero po 14 letech vlády dočkal vojenské vzpoury. Zejména galské legie se postavily císaři na odpor.¹⁰⁴ Po odsouzení *in absentia* si Nero vzal život, a na jeho místo byl dosazen Servius Sulpicius Galba, do té doby místodržitel provincie *Hispania Tarraconensis*.¹⁰⁵

Počáteční euforie z nového panovníka však rychle vzala za své. Galba se ukázal být neloajálním vůči vojsku, navíc mu pokročilý věk značně bránil v řádném vedení Říše. Jeho půlroční vláda skončila podobným způsobem jako Neronova. Galbův nástupce Otho v úřadu dokonce nevydržel ani tři měsíce, poté co si kvůli další hrozící občanské válce raději vzal život, aby zabránil anarchii. Ani jeho přemožitel Vitellius nedokázal upevnit své místo na trůně po významnější dobu. Před koncem roku 69 byl sesazen, vláčen ulicemi Říma a nakonec zabit.¹⁰⁶

Z krátkého panování Vitelliova je na místě zmínit jednu relevantní kuriozitu, kterou udává Tacitus ve svých *Dějínách*. Vysoké úřednické posty v této době drželi císařští propuštěnci, a to i kanceláře velkého významu. Vitellius podnikl první krok ke změně tohoto stavu, který předcházela celkovému podřazení propuštěnců pod moc jezdců. Ti se v pozdějších letech stali vůdčí třídou na vedoucích postech císařských kanceláří i jiných vysokých magistratur. Tacitus píše: „*Vitellius...císařské úřady, jež obyčejně zastávali propuštěnci, obsadí římskými jezdci...*“.¹⁰⁷ Ačkoliv se nejedná o rozhodnutí, které by přetrvalo delší dobu,

---

¹⁰⁴ Suet. VI, 40.

¹⁰⁵ Dio, LXIII, 23, 1.

¹⁰⁶ Suet., VII, 17.

¹⁰⁷ Tac., Hist., I, 58.

je možné to považovat za jakýsi precedens, jenž nakonec převáží mocenskou hegemonii otroků a propuštěnců v císařských kancelářích ve prospěch jezdců.

Po Vitelliovi na trůn dosedl zakladatel nové dynastie Flaviovců, Vespasianus. On, i jeho potomek, Titus, si v Suetoniových životopisech vysloužili přídomek „Božský“.¹⁰⁸ Toto označení nebylo spojeno pouze s jejich vládnutím, ale především s jejich povahovými rysy.

Předchůdci Flaviovské dynastie a krize vzniklá po Neronově pádu vyčerpaly státní pokladnu. Bylo potřeba jí znovu zaplnit dostatkem sesterciů, aby mohla fungovat nejen Říše, ale samozřejmě i zaběhlá státní správa. Podle Suetonia se Vespasianus velmi brzy po nástupu na trůn nechal slyšet, že: „*Je zapotřebí čtyřiceti miliard, nemá-li se stát položit.*“¹⁰⁹ Neváhal tedy zvýšit již tak těžké daně zavedené předešlými císaři, či dokonce obnovit daně zrušené, ale dokonce zavést i daně nové a neméně těžké. I proto mu je často přisuzována přílišná hrabivost. Jako příklad je uváděn prodej úřadů uchazečům za odpovídající úplatu. Do vedoucích pozic císař dosazoval ty nejmajetnější, aby je pak pohnal k soudu, a nabyté jmění zúročil.¹¹⁰ Ovšem i tyto kroky pomohly refinancovat státní ekonomiku a opět nastartovat zpomalující se římský kolos, první potřebný krok k dalšímu rozvoji a růstu. Otázkou zůstává, nakolik tento přístup pomohl k pozdějšímu rozmachu úřednické byrokracie v negativním smyslu slova, kdy byl úřad zhodnotitelný penězi, a obchodovalo se s lukrativními pozicemi.

Vespasianův syn Titus moc příležitostí k navázání na politiku svého otce neměl, jelikož jej překvapivě již po dvou letech panování zastihla smrt. Jeho vláda byla poznamenána nečekanými problémy, především výbuchem Vesuvu a souvisejícím zničením Herculanea a Pompeií v roce 79 n. l. a o rok později velkým požárem, který vypukl v Římě.

Nástupce Titův, Domitianus, naproti tomu vládl od roku 81 až do roku 96 n. l. Po celou dobu se mu dařilo úspěšně bojovat proti korupci mezi úřednictvem. Jak dokládá Suetonius: „*Brzdění úředníků v Římě i správců provincií věnoval tolik péče, že nikdy nevykonávali svou povinnost skromněji a spravedlivěji...*“.¹¹¹ Jak vidno, Domitianus si sice svými činy popudil senát, ale nelze mu upřít skutečnost, že za jeho vlády státní správa „šlapala jako hodinky“.

---

¹⁰⁸ Suet., VIII.

¹⁰⁹ Suet., VIII, Vespasianus, 16.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Suet., VIII, Domitianus, 8.

Po zažehnutí oné první krize v roce 69 a opětovnému rozvíjení impéria, se, samozřejmě, rozšiřovala i administrativa a nároky na ní. Během Flaviovské dynastie je zřetelná druhá větší vlna vzniku císařských kanceláří, které rozšířily již zaběhnuté úřednické řady vzniklé za dob Claudiových. K již výše zmíněným sedmi císařským kancelářím přibyly: *ab actis*, *a censibus*, *a codicillis*, *a commentariis*, *a copiis militaribus*, *a mandatis* a *a voluptatibus*.

IV. I. Kanceláře založené dynastií Flaviovců

IV. I. I. A censibus

Kancelář *a censibus* je typickým příkladem přechodu starých a dožívajících republikánských struktur do „nového“ monarchistického systému. Censur obyvatelstva byl během republiky a za prvních císařů sepisován a spravován censory, kteří kromě tohoto měli též dohlížet nad mravností v Římě. Bylo to právě za Domitianových dob, kdy censorský úřad dospěl ke svému konci. Domitianus měl z obavy o svůj život v úmyslu dohlížet na senátory a kontrolovat složení i činnost Senátu. Proto se neváhal jmenovat censorem věčným (*censor perpetuus*).¹¹² Poté tak mohl potírat veškeré prohřešky senátorů proti dobrým mravům, za což u nich bez pochyby sklízel jen další nelibost.

Díky tomuto přesunu pravomocí censora na císaře, bylo potřeba vytvořit nový úřad, který by se zabýval soupisem censu. Dosavadní soubor otroků a propuštěnců, kteří s jeho zpracováním pomáhali přímo císaři, na tento obsáhlý a náročný úkol již nemohl stačit. *A censibus* měl tedy především za úkol zjišťování finanční situace osob, usilujících o zařazení do jezdeckého či senátorského stavu.¹¹³ Aby se někdo mohl stát součástí některého z těchto stavů, musel vlastnit značný majetek, podléhající censorskému soupisu.

Protože se však jednalo o úřad skutečně administrativní bez výraznějších pravomocí, tato kancelář nejspíše nikdy nedosáhla významnějšího postavení. Během 2. století často byla

---

¹¹² Dio, LXVII, 4, 3.

¹¹³ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 337.

bud' podřazena, nebo přímo sloučena s kanceláří *a libellis*.¹¹⁴ Jak bylo naznačeno, vznik této kanceláře znamenal další ránu doznívajícím strukturám staré republiky, jakožto nástupci prastarého úřadu censorského.

IV. I. II. *A commentariis*

Druhou a poněkud významnější kanceláří založenou dynastií Flaviovců byl úřad *a commentariis*. Ten, podobně jako *a censibus*, měl jistý republikový základ, ovšem poněkud odlišného charakteru. *A commentariis* byl kanceláří archivní, kterou disponoval nejen císař, ale i jiné subjekty státní administrativy, především větší dvorské kanceláře a za republikových dob i Senát.¹¹⁵ Během principátu byl *a commentariis* součástí úřednického aparátu i u postů jako byli *praefectes (praetorio - CIL VI 1564, urbi - CIL VI 8402 etc.)*, ale zároveň archivoval dokumenty i u jednotlivých legií (CIL II 4122).

Berger dokonce ve svém *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* u hesla *a commentariis* zmiňuje, že tento úředník byl činný i ve veřejných věznicích a dohlížel nad vykonáváním tělesných trestů.¹¹⁶

Vytvoření kanceláře *a commentariis* tudíž nebylo žádným revolučním krokem, spíš institucionální zakotvení jakéhosi archiváře, který císaři pomáhal s katalogizací důležitých *constitutiones* jeho předchůdců a s jinými významnými, pro vládce potřebnými, dokumenty. *A commentariis* tedy pravděpodobně plnil úlohu pomocného úředníka i k ostatním kancelářím, jejichž rozhodnutí a listiny archivoval. Mezi dokumenty archivovanými v této kanceláři byly nalezeny rozličné listiny, například soudní záznamy i císařova denní rozhodnutí. Jak dokládá Tacitus:

*“Když bylo takto dáno znamení k ztrestání žalobců, požádal Iunius Mauricus Caesara, aby dovolil senátu nehlédnout do císařových denních záznamů, aby se tak zjistilo, kdo koho pohnal k soudu.”*¹¹⁷

---

¹¹⁴ SALMONTE LOMAS, Franciso Javier, Pedro LOPEZ BARJA DE QUIROGA. *Historia de Roma*. Akal, Madrid, 2004, s. 292.

¹¹⁵ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 398.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tac., Hist., IV, 40.

Otázkou, která není úplně jednoznačně vyřešena, zůstává, zda se v této císařské kanceláři uchovávaly originály, či jen kopie ukládaných listin. Skřejpek¹¹⁸ s odkazem na Pliniovy *Dopisy* tvrdí, že *a commentariis* ukládal pouze kopie daných rozhodnutí, zatímco originály byly drženy v jednotlivých kancelářích, které je vydávaly. Naopak Weaver podává ve své knize *Familia Caesaris: A Social Study of the Emperor's Freedmen and Slaves* opačný výklad. Tvrdí, že „*a commentariis* byl zodpovědný za archivaci původních dokumentů, jejich zpřístupňování k autorizovanému kopírování a za ověřování pravosti takových kopií.“¹¹⁹

Nutno dodat, že Plinius se ve svých *Dopisech* konkrétně o úřadu *a commentariis* v odkazované části nezmiňuje a mluví jen o kopiích relevantních císařských rozhodnutí. Zato zmiňuje císařských archiv.¹²⁰ Je proto diskutabilní, zda *a commentariis* nutně uchovával pouze takové kopie na základě uvedeného dobového svědectví, jelikož Plinius píše: „...*a* protože se domnívám, že původní a přesné se nacházejí ve Vašem (císařském) archivu.“¹²¹

Jako již v případě výše zmiňovaných úřadů, kde je možné nalézt jistou míru kontroverze, co se týče některých jejich činností, lze se domnívat, že by v archivech spravovaných úředníky *a commentariis* bylo možné nalézt nejspíše kopie i originály, které dále sloužily císaři jako užitečný administrativní podklad.

Ačkoliv *a commentariis* nebyl jedním z menších úřadů, jeho činnost nebyla v rámci administrativy specifická, a proto často částečně spadala do gesce jiných kanceláří, které se zabývaly archivací. Příkladem může být později vytvořený úřad *a memoria*. Proto *a commentariis* nejspíš nikdy nenabyl většího významu a během 3. století se tato pozice celkem pochopitelně musela vtělit do jiných částí císařské administrativy.

IV. I. III. A voluptatibus

Poněkud nelehké je určit vznik kanceláře svérázného charakteru, a to úřadu *a voluptatibus*. Latinské *voluptas*, tedy potěšení, naznačuje, že držitel tohoto úřadu měl na

---

¹¹⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 54.

¹¹⁹ WEAVER, P. R. C., „Intermediate Clerical Grades,” *Familia Caesaris: A Social Study of the Emperor's Freedmen and Slaves*, Cambridge University Press, 1972, s. 241. (Přeloženo autorem.)

¹²⁰ Plin, X, 65.

¹²¹ Tamtéž.

starosti úkoly vedoucí k císařovu pobavení. Zejména se jednalo o organizaci her pořádaných jménem císaře.¹²² První zmínku o této kanceláři podává Suetonius již z dob Tiberiových:

„Posléze zřídil nový dvorský úřad, péči o rozkošné požitky a postavil mu v čelo římského jezdce Tita Caesonia Prisca.“¹²³

Zarážející jsou v tomto textu dvě skutečnosti. První je samotná náplň činnosti úřadu, která se vymyká ostatní císařské administrativě a na první pohled zní poněkud lascivně. O to více je pak zářející druhý fakt, když do čela této kanceláře postavil Tiberius někoho z řádu jezdců, jejichž vysoké společenské postavení poněkud brání v očekávání takové osoby v čele takového úřadu. Navíc i proto, že navzdory opačnému vývoji u většiny jiných kanceláří, tato začala pod vedením jezdce a později byla vedena pouze propuštěnci.¹²⁴

Nestálost trvání dvorských úřadů velice dobře dokládá právě tato kancelář. Ačkoliv se Suetonius zmiňuje o jejím vzniku již za Tiberia, s jeho smrtí se *a voluptatibus* ztrácí, alespoň do dob dynastie Flaviovců. Za Tiberiových nástupců nacházíme několik pozic, které měly na starost pořádání her, jejichž obliba neustále rostla. Tyto pozice částečně převzaly úkoly kanceláře *a voluptatibus*, jmenovitě například *curator ludorum*, který měl na starosti řízení her pořádaných císařem, o němž se zmiňuje Tacitus ve spojení s vládou císaře Nerona a udává jeho jméno - Arruntius Stella.¹²⁵

Epigrafické důkazy z 2. století pak zmiňují jistého Tiberia Claudia Clásica (PIR – C – 750). Ten měl zastávat již znovu ustanovený úřad *a voluptatibus* za císaře Nervy a jeho nástupce Traiana.¹²⁶ Je proto nelehké určit, zda kancelář *a voluptatibus* vznikla až za Nervy (či dříve), nebo zda se založení dá skutečně přičítat Tiberiovi, navzdory přerušení její existence až do konce prvního století.

Magistraturu *a voluptatibus* je vzhledem k rozsahu pravomocí (zejména pak organizace her) možné považovat za jednu z větších dvorských kanceláří. Ani to však

---

¹²² JIMÉNEZ SANCHÉZ, Juan Antonio. *El officium a voluptatibus en el Alto Imperio*. Pyrenae 37, vol. 1. s. 131-142. Journal of western Mediterranean prehistory and antiquity. 2006, s. 138.

¹²³ Suet., II, 42.

¹²⁴ JIMÉNEZ SANCHÉZ, Juan Antonio. *El officium a voluptatibus en el Alto Imperio*. Pyrenae 37, vol. 1. s. 131-142. Journal of western Mediterranean prehistory and antiquity. 2006, s. 133.

¹²⁵ Tac, Ann, XIII, 22, I.

¹²⁶ JIMÉNEZ SANCHÉZ, Juan Antonio. *El officium a voluptatibus en el Alto Imperio*. Pyrenae 37, vol. 1. s. 131-142. Journal of western Mediterranean prehistory and antiquity. 2006, s. 136.

nezabránilo jejímu postupnému zániku během 3. století. Sánchez¹²⁷ zmiňuje pasáž od Ulpiana, který hovoří o úkolech *praefecta urbi*, mezi něž patří i pořádání her,¹²⁸ tedy úkol předtím náležející právě kanceláři *a voluptatibus*. Je proto na místě se domnívat, že během (či dříve) Ulpianova života, tedy za vlády Septimia Severa, došlo k zániku úřadu *a voluptatibus*.

IV. I. IV. A *codicillis*

Další kanceláři, jejíž doba vzniku není zcela jasná, je kancelář *a codicillis*, zabývající se jmenovacími listinami vyšších úředníků (*codicillus*).¹²⁹ D'amato¹³⁰ přibližuje postup jmenování centurionů skrze císařský administrativní aparát. Žádost o jmenování byla zasílána kanceláři *a libellis*, o které bylo pojednáno výše. Pokud byla schválena, jmenování vyhotovovala kancelář *a codicillis*. D'amato dále píše, že „...ačkoliv může být s podivem, že by se císař zabýval každým jednotlivým jmenováním, počet jmenovaných centurionů byl ročně zhruba devadesát. Navíc tato jeho činnost symbolicky přispívala k osobnějším vztahům k legiím a tím zvýšené morálce.“¹³¹

Otázkou však zůstává, kdy byla tato kancelář založena. Skřejpek¹³² se domnívá, že její vznik lze datovat do vlády Domitiana, ačkoliv epigrafické materiály bezpečně dokládají její existenci až z dob Traianových, přesněji z počátku 2. století (CIL VI 6190). Během své existence však tato kancelář nenabyla většího významu, a to zejména díky nepřilíš specifickým pravomocem, které musely být dříve nebo později pohlceny většími kancelářemi, v tomto případě nejspíše „nadřazené“ *a libellis*.

IV. I. V. A *mandatis*

Podobnou činnost jako *a codicillis* vyvíjela i kancelář *a mandatis*. *Mandata* byly listiny obsahující instrukce k výkonu svěřené funkce již od Augusta, který tímto způsobem zasílal instrukce správcům daných císařských provincií.¹³³ Kancelář *a mandatis* je však

¹²⁷ JIMÉNEZ SANCHÉZ, Juan Antonio. *El officium a voluptatibus en el Alto Imperio*. Pyrenae 37, vol. 1. s. 131-142. Journal of western Mediterranean prehistory and antiquity. 2006, s. 138.

¹²⁸ Dig. I, 12, 1, 12 („...disciplina spectaculorum ad praefecti urbi curam pertinere videtur...“).

¹²⁹ D'AMATO, Raffaele. *Roman Centurions 31 BC – AD 500: The Classical and Late Empire*, Osprey Publishing, 2012, s. 10.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 51.

¹³³ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 574.

doložena až z dynastie Flaviovců, podle Skřejpka někdy v druhé polovině 1. století.¹³⁴ Císař takto ovšem pověřoval i jiné úředníky, a to na základě již zmíněné vojenské pravomoci - *imperium proconsulare*.¹³⁵ S jistou nadsázkou se tedy dá tvrdit, že tato *mandata* vůči pověřeným úředníkům měla charakter vojenských rozkazů.

Důležitým rysem těchto pověření byla jejich dočasnost. Jejich platnost končila v případě úmrtí daného magistráta (či samotného císaře) a musela být znovu obnovena. To s postupem času vedlo k ustálení určitých pokynů v rámci sjednocené praxe, což některé autory vede k závěru, že *mandata* jsou specifickým pramenem práva.¹³⁶

Správcům provincií senátních byla *mandata* zasílána až za vlády Hadrianovy, což vedlo k další centralizaci moci císaře na úkor Senátu.¹³⁷ Ačkoliv byl úřad *a mandatis* v tomto nápomocný a pomohl dále převážit mocenské misky vah ve prospěch císaře, stále se jednalo o menší administrativní odbor bez větší důležitosti.

IV. I. VI. *Ab actis*

Poněkud kontroverzní je pozice úřadu *ab actis*. Někteří autoři jej za dvorskou kancelář vůbec nepovažují. Je to závěr vcelku pochopitelný. *Ab actis* je často zmiňován jako pomocný úředník nejen císaře, ale všech vyšších magistrátů. Tak například Fuss¹³⁸ hovoří o pozici *ab actis* v administrativní družině *praefecta praetorio*, Berger¹³⁹ jej označuje za úředníka, obsahem jehož činnosti byla *acta*, tedy spisy a dokumenty všemožných kancelářů v obecném smyslu slova. Naproti tomu Talbert¹⁴⁰ podává poměrně obsáhlý výklad o pozici *ab actis senatus* a zmiňuje i pozici *ab actis imperatoris*.

Ab actis senatus byl jakýsi zapisovatel a protokolář jednání senátu ustanovený již za Tiberia, jak podává Tacitus: „V senátu byl jistý Iunius Rusticus, který, jmenován císařem, aby zaznamenával jejich jednání...“¹⁴¹ Talbert z tohoto usuzuje, že *ab actis senatus* byl jmenován císařem, což dává další důkaz o postupném přesunu moci z rukou senátu na císaře, kdy císař měl doslovné zápisy z jeho jednání a též mohl Senát skrze „svého“ zapisovatele i

---

¹³⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 62.

¹³⁵ MOUSOURAKIS, George. *Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition*. Springer, 2014, s. 69.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 62.

¹³⁸ FUSS, J. D. *Roman Antiquities*. Oxford, D. A. Talboys. 1840, s. 264.

¹³⁹ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 340.

¹⁴⁰ TALBERT, Richard J. A. *The Senate of Imperial Rome*. Princeton. Princeton University Press, 1984. s. 323.

¹⁴¹ Tac., Ann, V, 4.

ovlivňovat.¹⁴² Pozice *ab actis imperatoris* je pak bezpečně doložena z období vlády císaře Traiana v osobě Caia Iulia Procula.¹⁴³ Ačkoliv na základě dobových pramenů lze tvrdit, že tato kancelář existovala již za dynastie Flaviovců (CIL VI 8695).

Už jen z přízviska *imperatoris* lze říci, že *ab actis* byl též součástí dvorských kanceláří, pokud se jednalo o jednoho z císařových zapisovatelů a archivářů. Za součást císařské administrativy jej ostatně považuje též Skřejpek.¹⁴⁴

Pouze vzhledem k tomu, že většinu významných císařských listin jako byly *epistulae*, *codicilles*, *mandata* atd. měly na starosti ostatní větší kanceláře, *ab actis* se nejspíše zabýval pouze zapisováním některých císařových jednání a rozhodnutí menšího významu. Podobně jako *ab actis senatus* zapisoval sezení senátní. I z toho vyplývá, že *ab actis* byla jednou z menších, „pomocných“ jednotek dvorské státní správy.

IV. I. VII. A copiis militaribus

Dalším méně popsaným úřadem s nejistou podobou je *a copiis militaribus*. Je totiž otázkou, co konkrétně bylo obsahem činnosti tohoto *officia*. Skřejpek¹⁴⁵ se domnívá, že se jednalo o úřad pracující s listinami vojenského charakteru (přesněji s jejich opisy), tedy například jmenovací dekrety vojenských velitelů. Na druhé straně Roth¹⁴⁶ zastává názor, že *a copiis militaribus* mohl být úředník, který měl na starosti účetní stránku vojenských výdajů, avšak je otázkou, nakolik by poté tato kancelář zasahovala do činnosti *a rationibus*. Z tohoto důvodu se tento závěr zdá být nepřiliš pravděpodobným.

Třetí odlišný pohled nabízí názor, že *a copiis militaribus* byl úředník zajišťující vojsku dodávky potravin. Jak tvrdí autoři *Le Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines* Daremberg a Saglio, *copia* doslova znamená „dodávku jídla“.¹⁴⁷ Stejný názor sdílí i autoři

¹⁴² TALBERT, Richard J. A. *The Senate of Imperial Rome*. Princeton. Princeton University Press, 1984. s. 322.

¹⁴³ TALBERT, Richard J. A. *The Senate of Imperial Rome*. Princeton. Princeton University Press, 1984. s. 324.

¹⁴⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 38.

¹⁴⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 56.

¹⁴⁶ ROTH, Jonathan, P., *The Logistics of the Roman Army at War: 264 B.C. - A.D. 235*, Columbia studies in the classical tradition – vol. 23, BRILL, 1999, s. 277.

¹⁴⁷ DAREMBERG, Charles Victor, SAGLIO, Edmond, *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*, Paris, Hachette, 1873, s. 1498.

Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.¹⁴⁸ Ostatně slovo *copiis* se objevuje i v Tacitových *Dějínách*: “... *nec exercitum sine copiis retineri posse...*“, v překladu: “...*a vojsko bez zásob se nemůže udržet...*“¹⁴⁹, kde *copiis* znamená zásoby. Pravděpodobně se tedy mohlo jednat o proviantního úředníka, který měl na starosti správu vojenského zásobování a navíc i příslušnou administrativní dokumentaci a práci s listinami. Navzdory vojenskému zaměření Impéria však tato kancelář patřila k těm méně významným, což dokládá i fakt, že byla vždy řízena jen otroky a propuštěnci.¹⁵⁰

Vznik této kanceláře s největší pravděpodobností spadá do období dynastie Flaviovců a lze se domnívat, že její existence netrvala příliš dlouho.

IV. II. Finanční aspekty císařské administrativy

Funkce v rámci císařské administrativy na rozdíl od magistratur republikánských nebyly vykonávány pouze čestně a bezplatně. Proto je nutné ukázat, jak moc velkou roli v dané hierarchii hrály finance a o jak velkou složku státního rozpočtu té doby šlo.

V tomto ohledu dává srozumitelný přehled Scheidel¹⁵¹ s analýzou podílu určitých složek státních výdajů v poměru k celoročnímu rozpočtu během druhého století našeho letopočtu, tedy vrcholu principátního období. Udává, že v porovnání s výdaji na vojsko a přidružené aktivity jsou sice vynaložené finance na státní administrativu jen zlomkové, ale i tak se jedná o značnou sumu, která podrobovala státní pokladnu každým rokem náročné zkoušce. Zatímco výdaje spojené s armádou dosahovaly částky až 700 milionů sesterciů za rok (jde o hrubý odhad, který mohl být v některých letech nižší, či naopak vyšší, vzhledem k dobám míru či válečných tažení), civilní výdaje pak narůstaly „pouze“ ke zhruba 280 milionům sesterciů. Chod císařského dvora zabírá zhruba 75 milionů a stejnou částku pak i chod státní správy.

---

¹⁴⁸ PAULY, August et al. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: neue Bearbeitung*, Stuttgart: J. B. Metzler, 1894–1980, s. 1213

¹⁴⁹ Tac., *Hist.*, II, 32. (Překlad Antonín MINAŘÍK, Antonín HARTMANN a Václav BAHNÍK, Praha: Svoboda, 1976).

¹⁵⁰ PAULY, August et al. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: neue Bearbeitung*, Stuttgart: J. B. Metzler, 1894–1980, s. 1213.

¹⁵¹ SCHEIDEL, Walter. *State revenue and expenditure in the Han and Roman empires. State power in ancient China and Rome*. Oxford University Press. New York, 2015, s. 155.

Poslední uvedená suma se pochopitelně musela zvyšovat s postupným rozšiřováním počtu kancelářů i s narůstajícím objemem jejich personálu. Ovšem platové ohodnocení úředníků a jejich pomocníků nebylo jednotné. I zde může být patrné rozdělení do jistých „platových tříd“.

Velice přesné schéma podává Skřejpek¹⁵²: Nejnižší třídou byli tzv. *sexagenarii*, tedy úředníci pobírající plat 60.000 sesterciů ročně. Do této skupiny spadají např. *adiutores* či finanční prokurátoři, tedy ne příliš významné posty. O třídu výše byli *centenarii* - magistráti, kteří si na „výplatní pásce“ mohli každoročně přečíst sumu 100.000 sesterciů. Takovým byli mimo jiné správci menších provincií, *praefectes* menšího významu a vedoucí některých menších kancelářů. S již poměrně vysokým finančním ohodnocením vykonávali své funkce *ducentarii*, např. správci velkých provincií, vedoucí většiny kancelářů apod., kteří každým rokem obdrželi 200.000 sesterciů. Na vrcholu této finanční pyramidy pak byli *tercentarii*, například vedoucí kanceláře *a rationibus* získávající 300.000 sesterciů ročně. Ani tato částka však nemusela být konečná, neboť je možné, že někteří magistráti od císaře pobírali plat až 1.000.000 sesterciů za rok.¹⁵³ Tato suma ale musela být, vzhledem ke skokovému rozdílu od ostatních finančních ohodnocení, velmi vzácná.

Pokud je dále pracováno s celkovým odhadovaným objemem výdajů na státní správu při této výši platů, pak se nabízí závěr, že personál celé císařské administrativy musel být (alespoň za druhého století) skutečně značný. Tento fakt jen potvrzuje zmíněnou byrokratizaci státního úřednického aparátu. I na vedoucích pozicích došlo k nebývalému nárůstu počtu úředníků (téměř 200) proti počátkům principátu, kdy jich bylo, jak udává Bartošek¹⁵⁴, jen několik desítek.

IV. III. Dynastie Flaviovců - shrnutí

Během období Flaviovské dynastie dosáhlo římské císařství prvního století své existence. Struktury nastíněné Octavianem a upevněné Claudiem prošly zatěžkávací zkouškou zejména během krize v roce 69 a během vlád některých císařů, jakými byli například Nero či Caligula. Na konci Domitianovy vlády byl státní aparát již zaběhlý a vykazoval známky

---

¹⁵² SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kancelářů za principátu*. Právněhistorické studie. 33. Praha: Karolinum, 1993, s. 17.

¹⁵³ BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Milan Bartošek. In: Právněhistorické studie. Praha: Academia Sv. 23, (1980), s. 240.

¹⁵⁴ Tamtéž.

velice efektivní a stále se rozvíjející administrativní síť kanceláří a úřadů dvorských i provinciálních. Všechny kroky podniknuté císaři vládnoucími v tomto období vedly k jasné strukturované státní správě, která později sehrála důležitou roli za vlády adoptivních císařů a dynastie Antoninovců, období právem označováno jako vrchol římské říše a zlatý věk antické kultury.

V. Antoninovská dynastie – vrchol císařství (96 n. l. – 192 n. l.)

Nástup Antoninovské dynastie by se dal uvést pasáží ze závěru Domitianova životopisu od Suetonia. Ten píše:

„Vypráví se, že Domitianus sám měl sen, jak mu vzadu na šíji narostl zlatý hrb, a pokládal za jisté, že je tím věštěn blaženější a radostnější stav státu, který přijde teprve po něm. A vskutku se to v krátké době vyplnilo zdrženlivostí a umírněností jeho nástupců na trůn.“¹⁵⁵

Nehledě na pravděpodobnost tohoto příběhu, vladařské schopnosti a talent pro vedení státu císařů této dynastie je historický fakt. Jedním z faktorů, které významně ovlivnily tento nebývalý vzestup a prosperitu Římské říše po celé období druhého století našeho letopočtu, je systém jmenování císařova nástupce. Proti klasickému dynastickému přechodu v rámci pokrevních vazeb, se v Římě ustálila „tradice“ adopcí, kdy stávající císař přijal do své rodiny na základě právních vazeb jím vybranou osobu, kterou pak jmenoval svým nástupcem. Tímto docházelo k výběru mužů, kteří disponovali neoddiskutovatelnými kvalitami jak osobnostními, tak státnickými, což zaručilo Říši řadu vynikajících vládců. Ti jsou mnohdy označováni za nejvýznamnější a nejschopnější z celé historie Impéria. Řada začíná Nervou, pokračuje přes Traiana, Hadriana, Antonina Pia až k Marcu Aureliovi (a jeho spoluvládci, bratrovi Luciu Verovi). Končí synem Marca Aurelia, Commodem, jehož jmenování je obecně bráno jako nešťastné rozhodnutí a jakýsi prvopočátek úpadku Říše.

Role císaře Nervy (96 n. l. – 98 n. l.) ve vývoji císařské státní správy není velká. Vzhledem k pouze dvouleté vládě neměl mnoho času na rozvoj byrokratických struktur a soustředil se spíše na konsolidaci politických poměrů po Domitianově smrti. Nicméně jeho dopad na vývoj Impéria je brán jako nutný až nezbytný, jelikož pomohl vytvořit půdu pro nadcházející císaře a jejich možné reformy. Co se týče otázky nástupnictví, Nerva byl k adopci Marca Ulpiana Traiana spíše donucený.¹⁵⁶ Ukázalo se ale, že toto rozhodnutí vedlo tím nejlepším možným směrem.

---

¹⁵⁵ Suet., VIII, 23.

¹⁵⁶ Dio, LXVIII, 3, 4.

Traianus (spíše známý pod zkráceným jménem Traian) je všehovšudy označován jako jeden z nejlepších, pokud ne ten vůbec nejlepší, císař, nejen díky své dobrotivosti, ale i péčí o chudé. Za jeho vlády dosáhla Říše své největší územní rozlohy a udržet tento geopolitický kolos bylo možné jen za významného přispění státní i lokální administrativy. Aby onu lokální správu Traian podpořil, začal do měst a provincií posílat své císařské úředníky, tzv. *curatores*. Ti měli dohlížet nad vedením daných míst, a to zejména nad finanční stránkou správy.¹⁵⁷ V některých regionech byla situace dokonce natolik neúspěšná, že musel císař přistoupit k radikálním krokům. Jednalo se například o přesun senátorské provincie pod přímou císařskou správu (například v Bithynii).¹⁵⁸ Traianova snaha o přílišnou efektivitu a disciplínu i na lokálních úrovních, rovnající se zaběhlé císařské administrativě, měla i své stinné stránky. Regionální a městská správa tímto přicházela o jistou část nezávislosti a samostatnosti a zejména znamenala další enormní výdaj pro státní pokladnu za platy vynaložené na tyto *curatores*. To se ovšem muselo projevit spíše až v dlouhodobějším horizontu, nikoliv přímo za Traianovy vlády, takže když nastupoval jeho adoptivní syn Hadrianus na trůn, Říše disponovala nebyvale prosperující politickou situací.

Publius Aelius Hadrianus se stal císařem v roce 117 a navázal na státnické úspěchy svého předchůdce řadou reforem, které se samozřejmě dotkly i administrativy a císařského kabinetu. Zásadní změnou byla jakási forma institucionalizace císařské rady. Ta se od těchto dob stala oficiálním poradním orgánem císaře, tvořeným v té době význačnými právníky a jinými erudovanými osobnostmi.¹⁵⁹ Hadrianus sám byl vzdělaný a velmi schopný řečník, proto není s podivem, že své reformy zaměřil i na právo. Výsledkem je slavný věčný edikt Hadrianův, *Edictum perpetuum Hadriani*, dílo Salviana Iuliana, jednoho z nejvýznamnějších mužů klasické římské jurisprudence, který tímto zkodifikoval dosud vydané praetorské edikty a učinil je stálou součástí právního řádu. Motivem pro toto rozhodnutí byla snaha, aby předešlé edikty již nemohly být objektem subjektivních interpretací jednotlivých magistrátů při rozhodování sporů.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ SALMON, Edward Togo. *A History of the Roman World from 30 B. C. to A.D. 138*. Macmillan's History of the Greek and Roman World, General Editor: M. Cary, Volume VI. New York: Macmillan Company, 1944, s. 281.

¹⁵⁸ SALMON, Edward Togo. *A History of the Roman World from 30 B. C. to A.D. 138*. Macmillan's History of the Greek and Roman World, General Editor: M. Cary, Volume VI. New York: Macmillan Company, 1944, s. 282.

¹⁵⁹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, s. 55

¹⁶⁰ URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995, s. 27.

Další součástí Hadrianových reforem byl i zvýšený podíl jezdců na chodu císařské rady, kde zasedali především vedoucí daných kanceláří, povětšinou právníci a jiné významné osobnosti. Je dokonce velmi pravděpodobné, že se tomu tak stávalo nikoliv díky jejich osobním kvalitám ale přímo *ex officio*.¹⁶¹

Za Hadrianovy vlády se principální administrativa již dostatečně upevnila a nástupem jezdců do většiny vedoucích pozic¹⁶² a rozsáhlému personálnímu aparátu došlo k jistému „odosobnění“ dvorských kanceláří od osoby císaře, jako tomu bylo v prvním století. Imperiální státní správa byla sice nadále jmenována a vázána na císaře, ale její chod dostal již mnohem většimu veřejnému charakteru. Nejednalo se pouze o otroky a propuštěnce obstarávající záležitosti svého pána – císaře. Není ovšem na místě pochybovat, že Hadrianus si i tak ponechal nad svými úředníky absolutní kontrolu.¹⁶³

Hadrianus mimo jiné pokračoval v provinčních reformách a politice svého předchůdce posilováním přesunu určitých pravomocí z Říma do měst a regionů.¹⁶⁴ Tím v dlouhodobém horizontu vytvořil nebezpečný precedens silnějších lokálních autorit, které v budoucnu vytvářely autonomní tělesa v opozici k Římu. V krátkodobém horizontu tyto reformy však přispívaly k dynamičtější administrativě jak na centrální, tak lokální úrovni.

Je paradoxní, že ačkoliv byly za jeho vlády Hadrianovy reformy a celková správa Říše efektivní, některými autory je jeho politika viděna jako prvotní znak jakéhosi „kostnatění“¹⁶⁵ Římského impéria. Toto nakonec přispělo, a v kombinaci s dalšími faktory vyústilo, v rozdělení říše a později i kolaps západní části. Nicméně i téměř „na smrtelné posteli“ dokázal Hadrianus udělat správná rozhodnutí, konkrétně když svým nástupcem jmenoval Antonina

---

¹⁶¹ SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu*. Právněhistorické studie. 33. Praha: Karolinum, 1993, s. 17.

¹⁶² Togo udává, že podle současných odhadů v Hadrianově administrativní síti působilo 107 členů jezdeckého stavu. (SALMON, Edward Togo. *A History of the Roman World from 30 B. C. to A.D. 138*. Macmillan's History of the Greek and Roman World, General Editor: M. Cary, Volume VI. New York: Macmillan Company, 1944, s. 312.)

¹⁶³ SALMON, Edward Togo. *A History of the Roman World from 30 B. C. to A.D. 138*. Macmillan's History of the Greek and Roman World, General Editor: M. Cary, Volume VI. New York: Macmillan Company, 1944, s. 312.

¹⁶⁴ DEL TESTA, David W., Florance LEMOIN a John STRICKLAND. *Government Leaders, Military Rulers and Political Activists. Lives and legacies : an encyclopedia of people who changed the world*. Greenwood Publishing Group, 2001, s. 73.

¹⁶⁵ Tamtéž.

Pia a ten pak na Hadrianův pokyn adoptoval Marca Annia Vera (Marca Aurelia) a jeho bratra Lucia Vera, oba velmi nadané státníky.¹⁶⁶

Antoninus Pius pokračoval v upevňování reformy svých předchůdců. Sám se přičinil zejména o reformy ekonomické a též o rozšíření římskoprávní kultury i do jiných částí Říše. Toto rozhodnutí vedlo k daleko humánnější aplikaci práva v jistých regionech než doposud a samozřejmě pomohlo k upevnění římské jurisprudence po celém Impériu.¹⁶⁷ Obecně měl tento císař nadání pro vedení říše. Za jeho vlády byla úřednická správa vysoce efektivní a disciplinovaná. Na to císař velice dbal.¹⁶⁸ Díky této kvalitní administrativě zanechal svému nástupci zejména plnou státní pokladnu a také klid v Říši.

Marcus Aurelius zakončuje svou vládou (částečně spolu se svým bratrem Luciem Verem) vrcholné období principátu a řadu císařů, která Řím dovedla k nebyvalému rozkvětu. Ač byl sám spíše filozof, měl značný přehled i v právu a zasloužil se o rozvoj reformy zejména v oblasti propouštění otroků na svobodu (*manumissio*). Dále v oblasti postavení sirotků a nezletilých a v neposlední řadě pokračoval v provinční politice svých předchůdců, kdy jmenoval úředníky (*decuriones*), kteří byli vysíláni do provincií a lokálních oblastí za účelem správy tamních záležitostí.¹⁶⁹

Touto administrativní politikou šel ale Marcus Aurelius poněkud proti krokům svých předchůdců. Ti podporovali lokální správu a reprezentaci, což vedlo k přesunu části moci do lokálních regionů. Marcus Aurelius vysílal přímo jmenované *decuriones* do vybraných měst, takže centralizace moci se vracela zpět do hlavního města. Tento trend pochopitelně musela doprovázet i rostoucí korupce a kupčení s úřednickými posty.

Navzdory úspěšné vládě však Marcus Aurelius stojí na konci prosperujícího období principátního Říma. Zatímco po celé století dávali jeho předchůdci přednost adoptivním synům na základě jejich vlastností a potenciálu pro vedení Impéria, Marcus Aurelius dal přednost své vlastní pokrevní linii. Ačkoliv již v jeho době kolovaly zvěsti, že Commodus je plodem záletné lásky jeho manželky Faustiny.¹⁷⁰ Zda to bylo ze strachu před občanskou

---

¹⁶⁶ SALMON, Edward Togo. *A History of the Roman World from 30 B. C. to A.D. 138*. Macmillan's History of the Greek and Roman World, General Editor: M. Cary, Volume VI. New York: Macmillan Company, 1944, s. 315.

¹⁶⁷ GRANT, Michael. *The Antonines: The Roman Empire in Transition*. Psychology Press, 1994, s. 111.

¹⁶⁸ GRANT, Michael. *The Antonines: The Roman Empire in Transition*. Psychology Press, 1994, s. 113.

¹⁶⁹ BIRLEY, Anthony. *Marcus Aurelius: A Biography*. Routledge. New York, 2000, s. 133.

¹⁷⁰ SHA, Marcus Antoninus, XIX, 1.

válkou v případě jmenování jiného vhodného kandidáta nebo z jejich nedostatku, není známo.¹⁷¹ Jisté ale je, že s nástupem jeho syna Commoda na trůn, začalo období úpadku, které vyústilo v krizi třetího století.

Ať již Commodus byl skutečně synem Marca Aurelia či nikoliv, nic to nemění na skutečnosti, že své vladařské povinnosti zanedbával pro svou vášeň ke gladiátorským zápasům, což stálo státní pokladnu nemalé jmění. Aby získal vynaložené peníze zpět, neváhal Commodus požadovat značné sumy nejen jako vykoupení za uložené tresty, ale též prodával úřednické posty a dokonce i některé provincie.¹⁷² Proto není divu, že císařská administrativa pod jeho vládou trpěla, a jeho hýřivý životní styl uvrhl imperiální pokladnice do stavu silného finančního nedostatku. I to vedlo v roce 192 ke spiknutí, které vyvrcholilo vraždou císaře a ukončením vlády dynastie Antoninů.¹⁷³

Během této téměř až osvícené doby pozdní antiky byla již dotvořena drtivá většina všech dvorských kanceláří i jejich stálá agenda, takže noví císaři se mohli na tento byrokratický kolos spoléhat již po nastoupení na trůn bez větších změn v jeho organizaci. Nicméně i navzdory prosperující vládě Septimia Severa došlo k nenapravitelnému poškození principálních struktur, které ve třetím století narůstaly během chaotických změn císařů geometrickou řadou. Tento negativní trend byl zastaven až radikálními reformami Diocletiana.

V. I. Kanceláře vzniklé za vlády Antoninovské dynastie

V. I. I. Ab admissioibus

Další z úřadů, které se pohybují na pomezí označení „kancelář“, je *officium ab admissioibus*, pozice, která měla na starost oficiální audience u císaře. Ostatně, samotné slovo *admissio* znamená přijetí či připuštění, tedy v tomto kontextu přijetí návštěvy. Úkolem *ab admissioibus* tedy s největší pravděpodobností bylo zajistit hladký průběh diplomatických návštěv a oficiálních audiencí osob přicházejících nejen z Římské říše, ale též zahraničních hodnostářů.¹⁷⁴ Hlavní otázkou zůstává, od kdy je možné tuto pozici brát jako skutečnou dvorskou kancelář a jestli vůbec. Osobou, která obstarávala audience a přijímání návštěv,

---

¹⁷¹ GRANT, Michael. *The Climax of Rome*. Orion. 2011, s. 15.

¹⁷² SHA, Commodus Antoninus, XIV, 6.

¹⁷³ SHA, Commodus Antoninus, XIV, 17.

¹⁷⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 38.

disponovali císaři zcela jistě již od Octaviana, což dokládá například Suetonius z dob Neronovy vlády o císaři Vespasianovi: „Když mu byl kdysi za Nerona zakázán přístup ke dvoru a ve zmatené nejistotě se ptal, co má dělat anebo kam má odejít, přikázal mu jistý úředník císařovy přijímací kanceláře, zároveň mu ukazuje dveře...“.¹⁷⁵

Přesvědčivou dobu vzniku lze však doložit až z dob adoptivních císařů Traiana a Hadriana.¹⁷⁶ Nicméně je důvodné se domnívat, že náplň práce tohoto úředníka neprošla většími změnami od počátku principátu až do jeho konce, kdy se v dobách pozdního císařství z *ab admissionibus* stal *magister admissionum*.¹⁷⁷

V. I. II. A memoria

I když tato kancelář vznikla v rámci principátu relativně pozdě, někteří autoři ji charakterizují jako jakousi předzvěst pozdější podoby státní úřední správy římského císařství, což je tvrzení vskutku trefné. *A memoria* navzdory svému nepříliš silnému postavení v době vzniku dokázala absorbovat značné množství pravomocí a též činnost některých jiných kanceláří. Nikoliv jen těch malých, ale třeba i kanceláří *ab epistulis*, které byly do té doby jedny z nejvýznamnějších. I proto je v ní možno spatřovat zárodek pozdější postupné byrokratizace administrativního systému pozdního Římského impéria.

Doba vzniku této kanceláře je opět, jako u většiny ostatních, přinejmenším diskutabilní. Většina autorů se shoduje v myšlence, že zavedení *a memoria* do systému palatinských úřadů náleží Hadrianovi. Ovšem Kłodziński¹⁷⁸ upozorňuje, že někteří autoři vznik této kanceláře posouvají až do 3. století, přesněji pak vládu císaře Caracally. Stejně tak ale zmiňuje¹⁷⁹, že jiní badatelé spojují *a memoria* již s císařem Claudiem a Nerem a podle Skřejpka¹⁸⁰ je jistý náznak kanceláře *a memoria* naznačen dokonce již v Suetoniově životopise císaře Octaviana o jistém Juliu Marathovi: „...přesto tvrdil jeho propuštěnec a

¹⁷⁵ Suet., VIII, 14.

¹⁷⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 39.

¹⁷⁷ BERGER Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 570.

¹⁷⁸ KŁODZIŃSKI, Karol. *The Office A Memoria in the Imperial Court Offices in the Principate*. Society and religion. Studies in Greek and Roman History, vol. 4. The Roman Empire in the Light of Epigraphical and Normative Sources. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Torun. 2013, s. 60.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Dvorský úřad a memoria římských císařů*. Quid leges sine moribus: Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách: medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného, CSc. konaná dňa 10. apríla 2014. Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 240.

archivář *Julius Marathus (Iulius Marathus libertus et a memoria)*...¹⁸¹ Ovšem v této době se o *a memoria* jako oficiální administrativní složce císařské správy nedá hovořit. Takové zařazení bude nejrozměrnější posunout až do období reforem císaře Hadriana, jak udává právě Skřejpek¹⁸² s odkazem na epigrafické materiály existující již tehdy, tedy dříve než za vlády Caracally.

Činnost vedoucího této kanceláře je zřejmá již ze samotného názvu. Napovídá, že jeho hlavním úkolem bylo „*napomáhat paměti císaře*“ jak píše de Martino¹⁸³, či jinak připomínat císaři položky v jeho denní agendě. Zprvu se tedy jednalo o jakéhosi „osobního asistenta“, který byl císaři po boku a spravoval jeho každodenní program, harmonogram setkání a k tomu přípravu potřebných dokumentů, například od kanceláří *ab epistulis* či *a libellis*. I díky tomu nebylo zpočátku nutné, aby vedoucí kanceláře *a memoria* dosáhl určitého vzdělání, jako tomu bylo právě v případě jiných úřadů, kde museli vedoucí nejprve získat určité znalosti a vzdělání v právu. Existuje též názor, že součástí agendy této kanceláře bylo i vedení záznamů o privilegiiích a jiných úsluhách poskytovaných císařem (tzv. *commentarii beneficiorum*).¹⁸⁴

Dokladů k počátkům činnosti *a memoria* je nemnoho.¹⁸⁵ Proto je poněkud obtížné dostatečně osvětlit, jak přesně agenda tohoto článku císařské administrativy krátce po svém vytvoření vypadala. O něco příznivější je pak studium její činnosti v pozdějších obdobích císařství. Zejména charakter nástupce této kanceláře během období dominátu, kdy její vedoucí s titulem *magister sacrae memoriae*¹⁸⁶ dosáhl daleko významnějšího postavení než jeho principální předchůdci s rozsáhlými pravomocemi. Ty v průběhu času *a memoria* převzala od několika jiných kanceláří včetně těch nejvýznamnějších, jako byla například *ab epistulis*. Toto

---

¹⁸¹ Suet., II, 79.

¹⁸² SKŘEJPEK, Michal. *Dvorský úřad a memoria římských císařů*. Quid leges sine moribus: Metamorfózy vývoje státu a práva v dejinách: mezinárodní online vědecká konference venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného, CSc. konaná dne 10. apríla 2014. Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 240.

¹⁸³ DE MARTINO, F., *Storia Della Costituzione Romana*. Vol. IV, Part I. Naples: Eugenio Jovene, 1962. s. 592.

¹⁸⁴ SALMONTE LOMAS, Franciso Javier, Pedro LOPEZ BARJA DE QUIROGA. *Historia de Roma*. Akal, Madrid, 2004, s. 292.

¹⁸⁵ KŁODZIŃSKI, Karol. *The Office A Memoria in the Imperial Court Offices in the Principate*. Society and religion. Studies in Greek and Roman History, vol. 4. The Roman Empire in the Light of Epigraphical and Normative Sources. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Torun. 2013, s. 89.

¹⁸⁶ KŁODZIŃSKI, Karol. *The Office A Memoria in the Imperial Court Offices in the Principate*. Society and religion. Studies in Greek and Roman History, vol. 4. The Roman Empire in the Light of Epigraphical and Normative Sources. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Torun. 2013, s. 82.

dokládá i skutečnost, že již od Diocletiana vedoucí kanceláře *a memoria* pobíral plat 300.000 sesterciů, což z něj v rámci úřednického aparátu činilo jednu z nejlépe placených pozic.¹⁸⁷

Ač na počátku *a memoria* plnila pouze minoritní úlohu v rámci císařova úřednického kabinetu, během let si přisvojila rozsáhlé pravomoci od jiných kancelářů. Jednalo se zejména o pravomoci korespondenčního charakteru, jako byla například expedice listin jiných kancelářů, vyhotovování kodicilů, povolování použití *cursus publicum* tedy císařské pošty a také archivace některých listin převzatých od kancelářů *ab instrumento auxiliario, a codicillis, a diplomatibus a a commentariis*.¹⁸⁸ Skutečnost, že *a memoria* převzala archivaci a publikaci některých takto vyhotovených listin, měla za následek jistou míru dohledu nad dotýčenými kancelářemi, což se týkalo i kanceláře *ab epistulis*. Ta byla jinak spolu s *a libellis a a rationibus* na pomyslné špici administrativního řetězce. To, že *a memoria* takto zasahovala do činnosti *ab epistulis* postupem času vedlo i k převzetí celé řady úkolů z její jinak výlučné činnosti, což nejspíše postupně vedlo k vyrovnání jejich mocenských pozic v rámci dvorských kancelářů.

Pozici vedoucího kanceláře *a memoria* v některých letech zastávaly významné osobnosti antického Říma, jakými byli například Papinianus či Paulus.¹⁸⁹ Jejich erudice v oblasti práva pak napomohla postupnému přesunu pravomocí z jiných kancelářů na tuto, čímž *a memoria* „povýšili“ vedle původního „triumvirátu“ nejdůležitějších kancelářů *ab epistulis, a rationibus a a libellis* a od té doby muselo být s kancelářů *a memoria* počítáno jako s významnou silou na poli císařské administrativy. I to mělo za následek fakt, že *a memoria* se jako jedna z mála kancelářů zachovala i do období pozdního císařství a od počátku svého vzniku obecně zaznamenala nevídaný růst moci jejího vedoucího. I v tomto lze spatřit typický produkt postupné byrokratizace římské administrativy, jež pak svým způsobem vedla mimo jiné k rozsáhlé korupci na sklonku existence Impéria.

---

¹⁸⁷ KŁODZIŃSKI, Karol. *The Office A Memoria in the Imperial Court Offices in the Principate*. Society and religion. Studies in Greek and Roman History, vol. 4. The Roman Empire in the Light of Epigraphical and Normative Sources. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Torun. 2013, s. 82.

¹⁸⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Dvorský úřad a memoria římských císařů*. Quid leges sine moribus: Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách: medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného, CSc. konaná dňa 10. apríla 2014. Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 242.

¹⁸⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Dvorský úřad a memoria římských císařů*. Quid leges sine moribus: Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách: medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného, CSc. konaná dňa 10. apríla 2014. Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 243.

V. I. III. A pactionibus

O této kanceláři je známo velmi málo. Z dochovaných pramenů nelze s jistotou říci, kdy byla založena, ani jaký byl přesný obsah její administrativní agendy. Skřejpek¹⁹⁰ se domnívá, že vzhledem k názvu se nejspíše zabývala smlouvami (*pacta*). Nicméně o jaké smlouvy se přesně jednalo, jestli tato kancelář smlouvy pouze archivovala, nebo i pomáhala s jejich sepisováním, či zda měla na starosti činnost zcela jiného charakteru, není zcela jasné. Díky epigrafickým materiálům je možné zařadit její genezi do období vlády císaře Hadriana (CIL VI 33875/6). Její zánik pak nejspíš následoval nedlouho poté, kdy jako jedna z menších kanceláří buď ukončila svou činnost bez náhrady, nebo byla přímo podřízena pod jinou větší kancelář.

V. I. IV. A diplomatibus

Jednou z dalších menších auxiliárních kanceláří byla i *a diplomatibus*, kancelář, jejímž úkolem bylo vydávání povolení k použití *cursus publicum*, tedy císařské pošty.¹⁹¹ Kłodziński¹⁹² se ve svém tvrzení opírá o dva epigrafické doklady (CIL VI 8618; CIL X 1727) a její vznik datuje do počátku 2. století spolu s kanceláří *a memoria* a komorníkem *a cubiculo*, což je doba, kterou zmiňuje i Skřejpek.¹⁹³ Tato kancelář nejspíš neexistovala příliš dlouho, stejně jako *a pactionibus*. Úzká výšeč a specializace jejich pravomocí byla velice snadno pohlcena jinými kancelářemi během 3. století, nejspíše opět úřadem *a memoria*, jako v případě jiných malých administrativních odborů císařské správy. Její význam tedy nikdy nedosáhl většího rozsahu a je proto důvodné se domnívat, že byla řízená pouze propuštěnci.

V. I. V. Ab instrumento auxiliario

Do malých pomocných odborů je zařazován i tento. Není výjimkou ani z hlediska rozsahu, ani počtu dochovaných pramenů. Skřejpek¹⁹⁴ v této souvislosti zmiňuje pouze dva dochované nápisy (CIL VI 8854 a CIL III 1995), které o charakteru této kanceláře prozrazují

---

¹⁹⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 65.

¹⁹¹ COLEMAN – NORTON, P. R. *Roman State & Christian Church Volume 2: A Collection of Legal Documents to A.D. 535*. S.P.C.K. 1966, s. 463

¹⁹² KŁODZIŃSKI, Karol. *The Office A Memoria in the Imperial Court Offices in the Principate*. Society and religion. Studies in Greek and Roman History, vol. 4. The Roman Empire in the Light of Epigraphical and Normative Sources. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Torun. 2013, s. 59

¹⁹³ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 56.

¹⁹⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 47.

pramálo. Z názvu je možné usuzovat, že *ab instrumento auxiliario* byla kancelář čistě pomocnou a podpůrnou k činnostem kanceláří jiných, větších. Jednalo se nejspíše zejména o expedici listin z jiných odborů a podobné přidružené aktivity.¹⁹⁵ Kdy přesně vznikla a jaký byl její další osud, je velice obtížné zjistit. Proto se nabízí závěr společný pro mnoho podobných malých odborů, tedy že i kancelář *ab instrumento auxiliario* byla patrně pohlcena jinou větší kancelář, popřípadě zanikla pro malou efektivitu.

V. I. VI. A consiliis

Název této kanceláře napovídá, že měla nejspíše co do činnosti s *consilium principis*, tedy císařskou radou, poradním orgánem císaře. Někteří autoři, jako například Crook¹⁹⁶ vidí v *a consiliis* úředníka, který nahradil *praefecta praetorio* v pozici zástupce císaře v rámci *consilium principis*, který tato setkání rady v nepřítomnosti císaře vedl. Je na místě uvést, že podobu stálého poradního orgánu tomuto tělesu vtiskl až císař Hadrianus. V předešlých obdobích fungoval spíše na základě jakéhosi uskupení přátel a členů rodiny po vzoru poradních orgánů otců rodin v dřívějších dobách. Z toho ostatně vycházel i Augustus během své vlády. Hadrianus pak radu zformoval zejména z právníků, význačných senátorů, členů jezdeckého stavu a jiných osobností. Těm se pak začalo říkat *consilarii* či také *consilarii Augusti*.¹⁹⁷

Jakou úlohu v tomto orgánu hrál *a consiliis* je nejasné. Berger¹⁹⁸ jej přirovnává ke kanceláři *a studiis*, tvrdí, že zastával obdobnou poradní funkci a byl císaři ku pomoci v rámci složitějších právních otázek. V tomto případě nejspíš i otázek nejen právních, které byly probírány na jednání *consilia*. Ani tento argument, stejně jako v případě Crookovy teze, není zcela přesvědčivý. Skřejpek¹⁹⁹ se domnívá, že *a consiliis* zastával technickou funkci v rámci jednání rady. Zajišťoval podklady, připravoval zápisy z jednání a vykonával podobné „zapisovatelské“ úkony. Jestli tomu bylo skutečně takto, nebo *a consiliis* zastával naprosto odlišnou funkci, je nejasné. Je ale možné domnívat se, že *a consiliis* byl císařovou „pravou

---

¹⁹⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 47.

¹⁹⁶ CROOK, John Anthony. *Consilium Principis, Imperial Councils and Counsellors from Augustus to Diocletian*. Cambridge: University Press. 1955, s. 98.

¹⁹⁷ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 408.

¹⁹⁸ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 338.

¹⁹⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 55.

rukou“ během jednání rady, zajišťoval její chod, radil v případě potřeby císaři v některých otázkách a v jeho nepřítomnosti pak s jistou pravděpodobností radu sám vedl. Ovšem tyto závěry jsou čistě spekulativní.

Navzdory malému významu této pozice je pozoruhodné, že byla vedena pouze jezdci.²⁰⁰ Vedoucí z řad propuštěnců nejsou nijak spolehlivě doloženi. I proto je důvodné domnívat se, že pokud byla od počátku skutečně řízena jezdci, spadá její vznik nejspíše do období vlády císaře Hadriana a jeho administrativních reforem.

V. II. Postavení císařských propuštěnců a jezdců v systému dvorských kanceláří

Doposud byly císařské kanceláře v této práci zmiňovány jako administrativní jednotky římské imperiální mašinerie, jako jednotky funkčního a organizačního charakteru. Nemělo by být pominuto personální složení kanceláří, neboť žádný z těchto úřadů nebyl utvářen jen jednou osobou. Pověštinou se jednalo o těleso o větším počtu osob na různých pozicích, které uváděly činnost dané kanceláře v chod. Samozřejmě, s narůstající důležitostí každé kanceláře bylo potřeba i většího personálu, což se projevilo na jeho různorodosti. O personálu těchto kanceláří již bylo pojednáno výše, ovšem v případě společenského postavení jejich vedoucích je nutné podat detailnější pohled.

V čele kanceláře stál vedoucí, buď propuštěnecký, nebo ze stavu jezdeckého. Během počátků období principátu (za prvních císařů) o jezdcích na vedoucích pozicích ještě hovořit nelze. Zejména během 1. století vykonávali činnost nově vznikajících kanceláří propuštěnci jako členové *familiae Caesaris* a jejich postavení v čele kanceláře mělo silně osobní charakter. To stojí v protikladu právě k postavení jezdců jako vedoucích těchto úřadů v pozdějších dobách, kdy tyto kanceláře spíše než útvary vázané čistě na osobu císařova propuštěnce sloužily pouze jako administrativní jednotky,

Nebývalý nárůst jejich moci, zejména pak za císaře Claudia v osobách Pallanta, Narcissa a Callista byl již popsán v předešlých kapitolách. Na místě je pouze dodat, že tato situace samozřejmě nemohla vydržet věčně. Již na konci Julsko- Klaudijské dynastie musel být přílišný vliv propuštěnců na vedoucích postech kanceláří viděn jako značně nežádoucí jev. Už z důvodu postupné oficiální institucionalizace celého magistrátního zřízení. V silně

---

²⁰⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 55

kastovní římské společnosti bylo stále nemyslitelné, aby otrok, ač bývalý, měl v rukách takovou moc. Hadrianus se dokonce nechal slyšet, že jeho předchůdci jsou zodpovědní za chyby svých propuštěnců a on sám odmítá býti pod jejich vlivem, či je obecně připouštět k záležitostem veřejného charakteru.²⁰¹ I proto začíná docházet k pomalému přesunu vedoucích pozic z rukou propuštěnců do rukou jezdců, ačkoliv k tomu samozřejmě nedošlo ze dne na den. Jistou dobu dokonce existoval systém duálních prokuratur, kdy by na vedoucích pozicích bylo možné nalézt zástupce obou těchto společenských stavů.²⁰² Mimo jedinou výjimku, a to vládu Marca Aurelia a Lucia Vera, kde *Scriptores Historiae Augustae* podávají důkaz o silném postavení jistého Gemina a Agaclyta jako císařských propuštěnců.²⁰³ Avšak mimo tuto výjimku postavení libertinů obecně nikdy nedosáhlo stejné úrovně jako za Claudia. Postupně byli z významnějších pozic vytlačeni jezdcí úplně.

Postavení jezdců v císařské státní správě se samozřejmě vyvíjelo v čase, stejně jako jejich postavení v římské společnosti. Zmapovat, jak přesně se jezdecký stav neboli *ordo equester* v rámci dějin Římské říše prosazoval na politické i sociální mapě, by bylo více než složité. Pro účely této práce postačí zmínit, že zejména díky silnému majetkovému postavení osob jezdeckého stavu a zásadní legislativě z prvních dvou století před našim letopočtem, která výrazně omezila některé výsady senátorů, se *ordo equester* dostal vůči senátorům do určité společensky-mocenské kontrapozice.²⁰⁴ Ta se musela projevit i v jejich obsazování do úřadů principátní administrativy. Již bylo zmíněno, že senátoři byli jmenováni do magistrátních pozic z období republiky, zatímco jezdcí začali po úpadku propuštěnců v čelech kanceláří obsazovat stále významnější posty. Postupem času vytvořili vedoucí skupinu osob v rámci císařské státní správy. Jejich zvyšující se role v napomáhání císaři ve vedení Říše přispěla k oné typické byrokratizaci státní správy, která se poté naplno projevila v následujících stoletích.

Zářným příkladem této byrokratizace je jezdecký *cursus honorum*, který byl oficiálně stanoven až za císaře Hadriana, ovšem jistá pravidla byla přítomna již od počátku císařských let. Jako jakýsi protiobraz senátorského úředního postupu vznikl i kariérní postup pro jezdcy,

---

²⁰¹ SHA, Hadrianus, XXI, 3.

²⁰² SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu*. Právněhistorické studie. 33. Praha: Karolinum, 1993, s. 7.

²⁰³ SHA Marcus Antoninus, XV, 2.

²⁰⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu*. Právněhistorické studie. 33. Praha: Karolinum, 1993, s. 11.

který by se dal označit jako „civilní“.²⁰⁵ Senátorská úřednická hierarchie, vzniklá již za republiky, byla poměrně jednoduchá. Po absolvování vojenské služby mohl být daný kandidát ve věku 30 let *Quaestorem*. Ve věku 37 let se pak mohl stát *Aedilem* či *Tribunem*, ve 40 letech pak *Praetorem*. Vrcholem pak byl 43. rok věku, kdy se kandidát mohl ucházet o post *Consula* či *Censora*.

Cursus honorum v rámci jezdeckva za císařství vypadal samozřejmě odlišně, jak popisuje např. Skřejpek.²⁰⁶ Daný úředník povětšinou začínal v armádě vojenskou službu hodností tribuna některé z kohort, poté se stal tribunem legie či kohort umístěných v Římě, například tedy pretoriánské. Dále následovala prefektura jezdeckého oddílu a mezi 27 a 30 lety věku měl možnost zastávat i ony civilní úřady, např. prokuratury.

Některé kanceláře vyžadovaly i jisté odborné vzdělání či erudici, jako např. *ab epistulis* či *a libellis*. Proto není překvapivé, že klasický postup tímto úřednickým „žebříkem“ hodností nebyl dodržován bez výjimky a dané posty byly občas přeskokovány, či vykonávány opakovaně. Tak tomu bylo ostatně již za republiky, kdy například věhlasný reformátor římské armády Gaius Marius zastával konzulství dohromady sedmkrát.²⁰⁷

I díky tomu, že jezdeckou „hodnost“ uděloval stále pouze císař, byla vytvořena jakási vazba mezi členy tohoto společenského stavu a císařem samotným, která jen utužovala jakousi antagonistickou strukturu císařské státní správy vůči senátu. Tato byla nejdřív tvořena zejména propuštěnci a poté právě jezdci. Dokonce i někteří z císařů, pocházejících ze senátorských kruhů, jakým byl například Gallienus, upřednostňovali jezdce dokonce i na senátorských úřednických postech.²⁰⁸

Neustálý přesun pravomocí ze starých republikánských senátorských magistratur, který kulminoval za Hadriana, tak dal nakonec císaři skoro až centralizovanou moc podporovanou jeho loajální kancelářskou administrativou na úkor již pouze symbolických senátorských postů. I to může být spatřováno jako jeden z prvních náznaků postupného sílícího postavení císaře, vedoucího až k jeho zbožštění za dob dominátu a jakési „kvaziabsolutistické“ vládě.

---

²⁰⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu*. Právněhistorické studie. 33.

Praha: Karolinum, 1993, s. 17.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ EVANS, Richard J. *Gaius Marius: A Political Biography*. University of South Africa, 1994, s. 28.

²⁰⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 83.

VI. Severovská dynastie a koniec obdobia principátu (192 n. l. – 284 n. l.)

Během třetího století se Řím potýkal s podobnou krizí, jaká se objevila na konci století prvního. Typickým ukazatelem byly turbulentní a časté výměny císařů, kdy se na trůnu vystřídal několik kandidátů i během jednoho roku. Většina jejich politického a vojenského úsilí byla zaměřena na vzájemné konflikty a na udržení vnějších hranic. To vedlo mimo jiné k závažnému zanedbávání jiných oblastí státní politiky, jakými byly veřejná správa a chod císařských kanceláří.

Čím dál tím větší slovo a vliv na státní politiku i jmenování nových císařů na trůn měla armáda a další ozbrojené složky. Konkrétně pak legie pretoriánů, které svou vojenskou silou dokázaly do purpurové tógy obléknout kandidáta, jenž byl pro ně z jejich perspektivy nejvhodnějším.

Samozřejmě hlavním sledovaným cílem bylo získání jistých protihodnot, jakými byly například finanční odměny, které každý voják obdržel od nového císaře. Nedodržení tohoto nepsaného zvyku většinou vedlo k silné antipatii původních podpůrců a nový císař riskoval ztrátu loajality těchto mužů. V nejhorším případě i jejich přímou vzpouru, což se stalo osudným hned prvnímu nástupci císaře Commoda, Helviu Pertinaxovi, toho času jednomu z městských prefektů. Na trůn byl dosazen po Commodově smrti. Jeho velice krátká vláda (86 dní) v roce 193 je jakýmsi předobrazem vývoje téměř celého třetího století římské domácí politiky. Pertinax se sice snažil prosazovat reformy, které by obnovily rovnováhu v Commodem značně destabilizovaných oblastech státní administrativy a ekonomiky,²⁰⁹ ale byl pretoriány zavražděn dříve, než mohl na historické mapě zanechat větší politický otisk.²¹⁰

O nic lépe se nevedlo ani jeho nástupci, Didii Julianovi, který na trůně setrval dokonce ještě kratší dobu než Pertinax. Po pouhých devíti týdnech byl během občanské války taktéž zavražděn. Už jeho nástup k moci byl kuriózní. Julianus se k trůnu dostal velice jednoduchým způsobem – koupil jej. Dlužno podotknout, že tenhle způsob získání moci nebyl nikterak ojedinělým. Po Pertinaxově zavraždění zašli pretoriáni tak daleko, že trůn nabídli muži s nejvyšší nabídkou.²¹¹ Takto získaná moc však zvýšila vladařovu neoblíbenost z řad římské veřejnosti i vysokých úředníků. Tři provinční generálové nakonec vstoupili do

---

²⁰⁹ SHA, Pertinax, 8, 9.

²¹⁰ SHA, Pertinax, 11, 9.

²¹¹ Herod., II, 6, 4.

otevřené vzpoury proti trůnu - Pescennius Niger, Septimius Severus a Clodius Albinus sebrali své vojenské síly a zahájili jednu z mnoha občanských válek, která skončila až v roce 197, poražením Clodia Albina v bitvě u Lugduna.²¹²

Druhý z těchto mužů, Septimius Severus, byl nejúspěšnější a dokázal kolísající římské impérium na nějakou dobu opět stabilizovat. Svou vládou založil dynastii, jež je historicky známá pod názvem Severovská.

VI. I. Septimius Severus

Scriptores Historiae Augustae zmiňuje jisté prohlášení senátu, že Severus se buďto „nikdy neměl narodit, nebo by naopak nikdy neměl zemřít. Prvně kvůli krutosti (jež projevoval vůči svým nepřátelům ať už na domácí či zahraniční půdě) a naopak díky své užitečnosti pro stát.“²¹³ Byť je tato charakteristika značně schizofrenní, ukazuje, že navzdory své víceméně násilnické povaze a touze po vojenských triumfech, Severus dokázal vést Říši tím správným směrem. Mnoha válkami dosáhl územně opět značné expanze. To sice vyčerpalo státní pokladnu, ta se postupně však opět plnila zejména konfiskacemi majetků popravených vzbouřenců, kteří stáli na straně Albina či Nigera.²¹⁴

Ačkoliv byl Severus duší spíše vojákem, během jeho vlády došlo k pravděpodobně nejrozsáhlejší rekodifikaci římského práva od dob Octavianových.²¹⁵ Už jen proto, že pravidelně jednal s Ulpianem, nebo též Papinianem, dalším významným juristou. I z tohoto důvodu je Severova vláda pro rozvoj práva hodnocena pozdějšími komentátory velmi kladně.

Severova vladařská legitimita vycházela z vojska, nikoliv ze jmenování senátem. Proto senátoři vcelku pochopitelně Severa v lásce neměli. Toho si byl Severus vědom, a proto se zasloužil o změnu dosavadní císařské politiky založené na jakési kooperaci vladaře a senátu na vedení Říše. Nyní otevřeně centralizoval moc do svých rukou, spoléhaje na podporu armády.²¹⁶ Tato politika, později nazývána vojenskou monarchií, stojí za vzniklou krizí třetího století. Armáda začala hrát dominantní roli v rozhodování o jmenování nových císařů,

---

²¹² Herod, III, 7, 2.

²¹³ SHA, Severus, XVIII, 7. (Z ang. překladu přeložil autor.)

²¹⁴ SHA, Severus, XII, 1.

²¹⁵ RANTALA, Jussi. *The Ludi Saeculares of Septimius Severus: The Ideologies of a New Roman Empire*. Routledge. 2017, s. 101.

²¹⁶ RANTALA, Jussi. *The Ludi Saeculares of Septimius Severus: The Ideologies of a New Roman Empire*. Routledge. 2017, s. 92.

což znamenalo zánik Senátu jako významného politického tělesa. Postupně tato centralizace moci kulminovala během období dominátu, kdy se císař stal téměř absolutním vládcem.

Ovšem jak píše kupříkladu Rantala²¹⁷, tato otevřená protisenátorská politika neznamena naprosté omezení senátní moci. Naopak, mnoho senátorů stále zaujímal vysoké úřednické posty a císařská administrativa celkově běžela bez výraznějších změn. Téměř až „tradičně“, jako během vlád Severových předchůdců, na imperiální i lokální úrovni. To dokládá i fakt, že za jeho vlády byla vytvořena jen jedna nová císařská kancelář, mimo kterou zůstala administrativní síť dvorských magistratur víceméně beze změny. Severus dále ponechal v činnosti dosavadní *decuriones* dohlížející na lokální správu od dob Antoninovců a dotvořil post *curatores rei publicae*. Ti měli vykonávat přímý státní dohled nad decuriou činností.

VI. I. I. A declamationibus Latinis

Tato do značné míry specifická kancelář vznikla za vlády Septimia Severa a také v této době nejspíš i skončila, jak lze soudit z jediného dochovaného nápisu.²¹⁸ Objevují se ovšem názory, že podobná pozice existovala, ač neoficiálně, již za Augusta, a byla vykonávána jistým Corneliem Lentulem.²¹⁹ Náplní této nepříliš významné kanceláře byla příprava a asistence císaři s veřejnými projevy v latině. Odtud přídomek *Latinis*. V návaznosti na tuto denominaci se někteří autoři jako například Jacques a Scheid²²⁰ či Pflaum²²¹ vcelku logicky domnívají, že existovala i řecká část *a declamationibus Graecis*. To je podle jiných avšak úvaha velmi zcestná, už jen z důvodu, že taková pozice není nijak doložená.²²²

Z dob Septimia Severa je dochováno, kdo pozici *a declamationibus Latinis* zastával. Jednalo se o jistého Messia Saturnina, který byl podle všeho významným řečníkem a též byl

---

²¹⁷ RANTALA, Jussi. *The Ludi Saeculares of Septimius Severus: The Ideologies of a New Roman Empire*. Routledge. 2017, s. 60.

²¹⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 56.

²¹⁹ CROOK, John Anthony. *Consilium Principis, Imperial Councils and Counsellors from Augustus to Diocletian*. Cambridge: University Press. 1955, s. 26

²²⁰ JACQUES, Francois a John SCHEID. *Die Struktur des Reiches*. Do angličtiny přeložil Peter RIEDLBERGER. Walter de Gruyter, 1998, s. 112.

²²¹ PFLAUM, Hans Georg. *Les procurateurs équestres sous le Haut-empire romain*. Paris. Librairie d'Amérique et d'Orient André Maisonneuve, 1950, s. 121.

²²² SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 56.

velmi schopným v právu.²²³ Nejspíše tedy císaři pomáhal i s projevy v rámci soudních zasedání.²²⁴

Pravděpodobné krátké trvání této tercenární kanceláře je logické i z důvodu překrývající se agendy s odborem *a studiis*, jenž vykonával podobné úkoly již dříve.²²⁵ Proto je na místě se domnívat, že vytvoření *a declamationibus Latinis* byl spíše nadbytečný administrativní krok, který nemohl z hlediska personálních i ekonomických úspor setrvat v systému císařské státní správy dlouho. Jeho agenda brzy poté přešla zpět pod křídla kanceláře *a studiis*.

VI. II. Pád Severovské dynastie a konec principátu

Po Severově smrti nastoupili na trůn roku 211 jeho synové Caracalla a Geta jako spoluvládci. Z nich dvou byl dohled nad státní administrativou přiřazen zejména na Getu. Po jeho úkladné smrti přešla na jejich matku Julii Domnu. Caracalla sám o administrativní úkoly nejevil zájem a nechal se informovat jen o těch nejzávažnějších problémech. Julia Domna tak za svého syna, císaře Říše římské, vyřizovala imperiální korespondenci a odpovídala na císařovi adresované dotazy.²²⁶ Nicméně své administrativní vladařské povinnosti Caracalla nezanedbával zcela. Je známo, že byl navíc zběhlý a zkušený v řešení právních otázek a množství jeho odpovědí na právní dotazy nebylo o nic menší než za vlád jiných císařů.²²⁷

Jeho největším odkazem je pak *Constitutio Antoniana* z roku 212, císařský edikt který z téměř všech svobodných mužů na území Říše římské učinil římské občany. Motivem podle samotného císaře byla vděčnost vůči jeho poddaným, ačkoliv občas je za ním spatřován impuls zvětšit objem vybraných daní.²²⁸ Ať už byl motiv jakýkoli, nezbránilo to jednomu z jeho prefektů, jistému Macrinovi, aby nechal císaře zavraždit jedním z vojáků a sám se pak, s podporou armády, prohlásil císařem. Tím na krátkou dobu přerušil vládu Severovské

---

²²³ PEACHIN, Michael. *Lawyers in Administration. The Oxford Handbook of Roman Law and Society*. Editovali Clifford ANDO, Paul J. DU PLESSIS, Kaius TUORI. Oxford University Press, 2016, s. 174.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 1991, s. 56.

²²⁶ CAMPBELL, Brian. *The Severan dynasty. The Cambridge Ancient History: Volume 12, The Crisis of Empire, AD 193-337*. 2nd Edition. Editovali Alan K. BOWMAN, Peter GARNSEY, Averil CAMERON. Cambridge University Press, 2005, s. 17.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ CAMPBELL, Brian. *The Severan dynasty. The Cambridge Ancient History: Volume 12, The Crisis of Empire, AD 193-337*. 2nd Edition. Editovali Alan K. BOWMAN, Peter GARNSEY, Averil CAMERON. Cambridge University Press, 2005, s. 17.

dynastie, která byla obnovena nástupem Severova vnuka Elagabala. Významnější je pak vláda Severa Alexandra, pravnuka zakladatele této dynastie, Septimia. Snaha Severa Alexandra udržet kolísající Impérium v rovnováze je sice veskrze hodnocena kladně, ale ani to nestačilo odvrátit postupný pádu Říše do další krize.

Tu patrně silně ovlivnilo časté střídání dalších císařů. Jejich vládnutí mnohdy netrvaly déle než pár dní. Pokud některý císař strávil na trůnu pár let, mohl se považovat za šťastnou výjimku.

Nejdelší období na trůnu pak strávil císař Gallienus (15 let), než byl jako mnoho jeho předchůdců roku 268 zavražděn. Opět následoval rychlý sled několika císařů, což tvář imperiální administrativy nijak výrazně nezměnilo. Každý panovník většinu času strávil buď snahou získat kontrolu nad armádou, nebo nad značně nestabilní římskou měnou, která neustále ztrácela na hodnotě.

VI. III. Diocletianovy reformy a počátek dominátu

Tato bující krize nakonec skončila až za vlády císaře Diocletiana, který nastoupil na trůn roku 284 a své panování zasvětil mnoha radikálním reformám. Mnohé z nich se samozřejmě dotkly i císařského kabinetu. Hlavní myšlenkou těchto reforem bylo opuštění i těch posledních republikánských idejí, které na počátku císařství zachoval Octavianus. Pomyslné rozdělení moci mezi lid, senát a císaře vzalo za své a moc byla centralizována do císařského paláce. To mělo za následek i masivní rozšíření řad úředníků a osob podílejících se na chodu císařské správy. Treadgold²²⁹ udává, že z dosavadního počtu 15.000 se objem personálu zdvojnásobil na zhruba 30.000 osob. Důvodem pro tento dramatický nárůst byla i radikální reforma vytvoření tetrarchie, tedy jakéhosi „čtyřvládí“, kdy správu Říše římské měli na starosti čtyři muži. Dva *augusti*, každý nad administrativní polovinou Impéria, které počalo být pomyslně rozdělováno na východní a západní část, a dva *caesares*, jejich designovaní nástupci. Každý z těchto mužů pak disponoval vlastním kabinetem, vlastní císařskou radou a samozřejmě i přidruženým personálem.²³⁰ Tento kabinet vedl vedoucí nového úřadu zvaného *magister officiorum*, vytvořený nejspíše právě Diocletianem.²³¹

---

²²⁹ TREADGOLD, Warren T. *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press. 1997, s. 19.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

Dramatický nárůst administrativy zaznamenaly i lokální oblasti a to díky rozsáhlé provinční reformě. Ta z původně zhruba 50 provincií, rozdělila imperiální území na celek čítající okolo 100, rozlohou téměř stejných, regionů, dále seskupených do 12 diecézí.²³² To přineslo vytvoření větší administrativy na lokální úrovni, a samozřejmě další nárůst úřednictva a byrokracie.

Císařské kanceláře, jejichž systém byl pak budován téměř tři století, též doznaly úprav, kdy se z *officia palatina* staly *sacra scrinia*. Nejvýznamnější z nich pak byly: *scrinium memoriae*, *scrinium epistularum* a *scrinium libellorum*. Z jejich názvů je možné logicky spatřovat nástupce kancelářů *a memoria*, *ab epistulis* a *a libellis*. Jednotliví vedoucí (*magisteres*) pak byli podřízeni již výše zmíněnému *magister officiorum*.²³³

Radikální reformy, které následovaly po Diocletianově nástupu na trůn, vedly k označení roku 284 za zahájení nové a poslední éry klasického Římského impéria, zvaného dominát. Tím jakoby se Řím vrátil obloukem k prvopočátkům své existence, když v jeho čele stál *rex*. Po staletích rozdělení pravomocí mezi více politických subjektů, došlo ke zbožštění císaře jako nejvyšší entity, vládnoucí neomylně a absolutně. Tím byla ukončena éra trvající od roku 31. př. n. l. Navzdory četným krizím, úkladným vraždám císařů a občanským válkám, Římská říše dosáhla v tomto období vrcholu kultury, filozofie, práva a vojenské hegemonie - ono klasické *Imperium Romanum*. To se později stalo romantickou představou vrcholné civilizace během středověku i v dobách pozdějších. Říše jako celek ještě okusila další vrcholné momenty a několik dalších let historické slávy, zejména pak za vlády Constantina Velikého či Theodosia I., nicméně postupná krize a invaze barbarských kmenů nakonec vedly k jejímu rozdělení a později k zániku západní části. Politický odkaz poté přešel na říši Byzantskou, která jej nesla až do hrdinného konce na hradech Konstantinopole roku 1453.

Na samotný závěr této studie lze poněkud nadneseně dodat, že odvěkým symbolem Římské říše vždy byl a nejspíše vždy bude „*bojovný legionář, přemožitel Pyrrhův nebo Hannibalův, který roznesl císařské orly od Španělska po Persii a od Severního moře*

---

²³² TREADGOLD, Warren T. *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press. 1997, s. 18.

²³³ BERGER Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law* (Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953. s. 692.

*k Nilu.*²³⁴ Ale bylo by zásadní chybou opomenout postavu císařského úředníka, předchůdce moderní administrativní byrokracie, který dokázal tento mohutný kolos udržet, spravovat a pomohl jej přivést na jeho historický vrchol a k branám věčnosti.

---

²³⁴ REGAN, Geoffrey. *Rozhodující bitvy*. Přeložil Petr SVOBODNÝ. Abbeville Press. 1992, s. 36.

VII. Závěr

Tato práce měla za cíl podat vznik a vývoj císařské principátní administrativy, výčet a strukturu jednotlivých magistratur. Výčet je uveden chronologicky podle jednotlivých dynastií a vlád císařů, jenž dané kanceláře a celý byrokratický aparát formovaly.

V úvodu byla nastíněna politická situace konce republikánského období. Zmíněny byly problémy se studiem tématu této práce, zejména pak nedostatek a roztržitést relevantních historických pramenů.

První kapitola přiblížila podobu republikových magistratur, jejich hierarchii a strukturu i důvody vedoucí k přechodu v principát. Byl podán jejich výčet a principy, na kterých byly postaveny. Pozornost byla dále zaměřena na prvního císaře, Octaviana, nejen na význam jeho vlády v dějinách Římské říše, ale zejména na reformy, které učinil na poli státní správy.

Následující část práce již hovořila o Octavianových nástupcích, Julsko – Klaudijské dynastii a změnách ve státní správě za jejich panování. Bylo uvedeno, jakými kroky přispěl k těmto změnám zejména císař Claudius. Poté následoval výčet kancelářů vzniklých v tomto období. Jedná se o úřady *ab epistulis*, *a libellis*, *a rationibus*, *a studiis*, *a bibliothecis*, *a cognitionibus* a kancelář *a patrimonio*. Dále byl přiblížen personál dvorských kancelářů v období principátu, tedy s kým a na jakých pozicích bylo možné se v rámci tohoto administrativního aparátu setkat. Konec této kapitoly pak shrnul dopad uvedené dynastie na další vývoj administrativních jednotek.

Třetí kapitola pokračovala chronologicky k další dynastii, dynastii Flavioců. V úvodu nastínila krizový rok 69 a tím i důvody jejího nástupu na trůn. Dále byly uvedeny způsoby reform státní správy jednotlivých vládců a výčet kancelářů jimi založených. Šlo o *a censibus*, *a commentariis*, *a voluptatibus*, *a codicillis*, *a mandatis*, *ab actis* a nakonec *a copiis militaribus*. Tato část práce dále uvedla způsoby, jakými byla dvorská státní správa financována a jaký byl objem takto vynaložených prostředků. V závěru kapitoly byl shrnut význam této dynastie pro další období.

Kapitola čtvrtá přiblížila panování Antoninovské dynastie a podala výčet kanceláří vzniklých v této době. Jedná se o *ab admissionibus, a memoria, a pactionibus, a diplomatibus, ab instrumento auxilario*, a úřad *a consiliis*. V rámci této části práce bylo popsáno, jaké postavení zastávali v rámci císařských magistratur a kanceláří propuštěnci a jaké jezdci. Zároveň byl přiblížen vývoj postupného ovládnutí vedoucích pozic zástupci jezdeckého stavu. V závěru je shrnuta role této dynastie na poli administrativních reforem.

Pátá kapitola byla věnována vládě Septimia Severa a období krize, které předcházelo jeho nástupu na trůn. Dále bylo přiblíženo panování Severovské dynastie a popis jediné kanceláře založené v tomto období, *a declamationibus latinis*. Následně se kapitola zabývala pádem této dynastie a postupným dozníváním principátního Říma k vládě Diocletiana. Podala stručný přehled administrativních reforem tohoto císaře. Závěr shrnul konec západní poloviny říše a pád Konstantinopole v roce 1453, čímž byla uzavřena historie Římské říše a tím i téma této práce.

VIII. Seznam použitých pramenů a literatury

VIII. I. Antické prameny

DIGESTA SEU PANDECTAE – ed. SKŘEJPEK, Michal. *Digesta seu pandactae. Tomus I, Fragmenta lecta = Vybrané části*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, Karolinum, 2015.

DIO, Cassius. *Roman history*. Reprinted ed. Cambridge: Harvard University Press, 2006. Loeb classical library. ISBN 0-674-99036-6.

HÉRÓDIANOS, Sextus Aurelius Victor. *Řím po Marku Aureliovi*. Vydání I. Praha: Svoboda, 1975. Antická knihovna.

PLINIUS, Gaius Caecilius. *Dopisy*. Přeložil Ladislav Vidman, Praha: Svoboda, 1988, Antická knihovna (Svoboda).

SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu O význačných literátech*. Přeložil Bohumil RYBA, přeložila Jana NECHUTOVÁ. 3. vyd., Ve Svobodě 1. vyd. Praha: Svoboda, 1974, Antická knihovna (Svoboda).

TACITUS, Cornelius. *Letopisy*. Přeložil Antonín MINAŘÍK, přeložil Antonín HARTMANN. 3. vyd. Praha: Svoboda, 1975. Antická knihovna (Svoboda).

TACITUS, Publius Cornelius. *Z dějin císařského Říma: Dějiny; Život Iulia Agricoly; Germánie; Rozprava o řečnících*. Vydání první (Dějiny druhé., přepracované vydání). Praha: Svoboda, 1976. Antická knihovna (Svoboda).

SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE. Editor Susan Helen BALLOU. Z latiny přeložil David MAGIE. Londýn. W. Heinemann. 1932.

VIII. II. Sekundární literatura

ANDO, Clifford. *Imperial Ideology and Provincial Loyalty in the Roman Empire*. Univ of California Press. 2013. ISBN 9780520280168

BARTOŠEK, Milan. *Administrativní problémy antického Říma II*. Právněhistorické studie 23. Praha: Academia, 1980, s. 229-266.

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988.

BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Transactions of The American Philosophical Society, Vol. 43, Part 2. Philadelphia: The American Philosophical Society. 1953.

BINGHAM, Sandra. *The Praetorian Guard: A History of Rome's Elite Special Forces*. I.B.Tauris, 2013. ISBN 9781845118846.

BIRLEY, Anthony. *Marcus Aurelius: A Biography*. Routledge. New York. 2000. ISBN 9780415171250.

CAMPBELL, Brian. *The Severan dynasty. The Cambridge Ancient History: Volume 12, The Crisis of Empire, AD 193-337*. 2nd Edition. Editovali Alan K. BOWMAN, Peter GARNSEY, Averil CAMERON. Cambridge University Press. 2005. ISBN 9780521301992

COLEMAN – NORTON, P. R. *Roman State & Christian Church Volume 2: A Collection of Legal Documents to A.D. 535*. S.P.C.K. 1966.

CROOK, John Anthony. *Consilium Principis, Imperial Councils and Counsellors from Augustus to Diocletian*. Cambridge: University Press. 1955.

D'AMATO, Raffaele. *Roman Centurions 31 BC – AD 500: The Classical and Late Empire*, Osprey Publishing. 2012. ISBN 978-1849087957

DAREMBERG, Charles Victor, SAGLIO, Edmond, *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*, Paris, Hachette, 1873.

DE MARTINO, F. *Storia Della Costituzione Romana. Vol. IV, Part I*. Neapol. Eugenio Jovene, 1962.

DEL TESTA, David W., Florance LEMOIN a John STRICKLAND. *Government Leaders, Military Rulers and Political Activists. Lives and legacies : an encyclopedia of people who changed the world* . Greenwood Publishing Group. 2001. ISBN 9781573561532

EVANS, Richard J. *Gaius Marius: A Political Biography*. University of South Africa. 1994. ISBN 978-0869818503

FUHRMANN, Christopher J. *Policing the Roman Empire: Soldiers, Administration, and Public Order*. Oxford, Oxford University Press, 2012. ISBN 9780199737840

FUSS, J. D. *Roman Antiquities*. Oxford. D.A. Talboys. 1840

GRANT, Michael. *The Antonines: The Roman Empire in Transition*. Psychology Press. 1994. ISBN 9780415107549

GRANT, Michael. *The Climax of Rome*. Orion. 2011. ISBN 9781780222769

HAMMOND, Mason. *The Augustinian Principate in theory and practice during the Julio-Claudian period*. London: Oxford University Press, 1968. ISBN 9780846210788

JACQUES, Francois a John SCHEID. *Die Struktur des Reiches*. Do angličtiny přeložil Peter RIEDLBERGER. Walter de Gruyter. 1998. ISBN 9783111871172

JIMÉNEZ SANCHÉZ, Juan Antonio. *El officium a voluptatibus en el Alto Imperio*. Pyrenae 37, vol. 1. s. 131-142. Journal of western Mediterranean prehistory and antiquity. 2006 ISSN 0079-8215

JONES, A. H. M. *The Aerarium and the Fiscus*. The Journal of Roman Studies vol. 40. 1950. s. 22–29.

JONES, A. H. M. *The Decline of the Ancient World*. General History of Europe, Pearson Professional Education, 1966. ISBN 9781317873051.

KŁODZIŃSKI, Karol. *The Office A Memoria in the Imperial Court Offices in the Principate*. Society and religion. Studies in Greek and Roman History, vol. 4. The Roman Empire in the Light of Epigraphical and Normative Sources. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Torun. 2013. s. 57-96. ISBN 978-83-231-2869-4

KŁODZIŃSKI, Karol. *The office of a "rationibus" in the imperial government : a historiographical controversy*. Eos : czasopismo filologiczne. Vol. 102, fasc. 1. 2015, s. 95-128. ISSN 0012-7825

LACEY, Walter Kirkpatrick. *Augustus and the Principate: The Evolution of the System*. Leeds: Francis Cairns, 1996. ISBN 0-905205-91-X.

LANÇON, Bertrand (2000-12-13). *Rome in Late Antiquity: Everyday Life and Urban Change, AD 312–609*. Routledge. ISBN 978-0-415-92975-2.

LINDSAY, Hugh. Suetonius as "ab epistulis" to Hadrian and the Early History of the Imperial Correspondence. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 43. 1994. s. 454-468

MILLAR, Fergus. *Rome, the Greek World, and the East: Government, society, and culture in the Roman Empire*. Rome, the Greek World, and the East – Svazek 2, University of North Carolina Press, 2002. ISBN 9780807826645

MOUSOURAKIS, George. *Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition*. Springer, 2014. ISBN 9783319122687.

PAULY, August et al. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: neue Bearbeitung*. Stuttgart: J. B. Metzler, 1894–1980.

PEACHIN, Michael. Lawyers in Administration. *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*. Editovali: Clifford ANDO, Paul J. DU PLESSIS, Kaius TUORI. Oxford University Press. 2016. ISBN 9780191044434

PFLAUM, Hans Georg. *Les procurateurs équestres sous le Haut-empire romain*. Paris. Librairie d'Amérique et d'Orient André Maisonneuve. 1950.

POTTER, David S. *The Roman Empire at Bay, AD 180-39*. Routledge history of the ancient world, Psychology Press, 2004. ISBN 9780415100571.

REGAN, Geoffrey. *Rozhodující bitvy*. Přeložil Petr SVOBODNÝ. Abbeville Press. 1992. ISBN. 978-1558594319

RANTALA, Jussi. *The Ludi Saeculares of Septimius Severus: The Ideologies of a New Roman Empire*. Routledge. 2017. ISBN 9781351970389

RIESNER, Rainer. *Paul's Early Period: Chronology, Mission Strategy, Theology*. Přeložil Doug STOTT. Eerdmans, 1998. ISBN 978-0802841667.

ROTH, Jonathan, P. *The Logistics of the Roman Army at War: 264 B.C. - A.D. 235*. Columbia studies in the classical tradition / Columbia studies in the classical tradition – vol. 23, BRILL, 1999. ISBN 9789004112711.

SALMON, Edward Togo. *A History of the Roman World from 30 B. C. to A.D. 138*. Macmillan's History of the Greek and Roman World, General Editor: M. Cary, Volume VI. (New York: Macmillan Company, 1944.

SALMONTE LOMAS, Francisco Javier, Pedro LOPEZ BARJA DE QUIROGA. *Historia de Roma*. Akal, Madrid, 2004.

SCHEIDEL, Walter. *State revenue and expenditure in the Han and Roman empires*. State power in ancient China and Rome. Oxford University Press. New York, 2015. s. 150-180.

SCHILLER, Arthur A. *Roman Law: Mechanisms of Development*. Walter de Gruyter, 1978. ISBN 9789027977441

SKŘEJPEK, Michal. *Dvorský úřad a memoria římských císařů*. Quid leges sine moribus: Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách: medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného, CSc. konaná dňa 10. apríla 2014. Kraków, Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 239-245. ISBN 978-83-7490-744-6.

SKŘEJPEK, Michal. *Organizace římské finanční správy za principátu*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1988, s. 39-95. ISSN 03230619.

SKŘEJPEK, Michal. *Studie z dějin římské ústřední správy za principátu: císařské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 1991, s. 19-139. ISSN 03230619.

SKŘEJPEK, Michal. *Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu*. Právněhistorické studie. 33. Praha: Karolinum, 1993, s. 5-32. ISBN 8070667397.

SKŘEJPEK, Michal a Petr BĚLOVSKÝ. *Právníkový stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. ISBN 978-80-903609-9-0.

TALBERT, Richard J. A. *The Senate of Imperial Rome*. Princeton. Princeton University Press, 1984. ISBN 9780608091143

TREADGOLD, Warren T. *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press. 1997. ISBN 9780804726306

URFUS, Valentin, Michal SKŘEJPEK a Jaromír KINCL. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. Právnícké učebnice. ISBN 8071790311

WEAVER, P. R. C. *Familia Caesaris: A Social Study of the Emperor's Freedmen and Slaves*. New York. Cambridge University Press, 1972.

IX. Seznam použitých zkratek

- CIL - Corpus Inscriptionum Latinarum (Berlin, 1918)
- Dig. - Digesta seu Pandectae (ed. Skřejpek a kol., Praha, 2015)
- Dio - Cassius Dio, Roman History (ed. Loeb, Cambridge, 2006)
- Herod. - Sextus Aurelius Victor Héródianos. Řím po Marku Aureliovi. (Praha, Svoboda, 1975)
- PIR - Prosopographia Imperii Romani (Berlin, 1933)
- Plin. - Gaius Caecilius Plinius Secundus, Dopisy (Praha, Svoboda, 1988)
- SHA - Scriptores Historiae Augustae (Ed. S. H. Ballou, Londýn, 1932)
- Suet. - Gaius Suetonius Tranquillus, Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky spisu O významných literátech (Svoboda, 1974)
- Tac., Ann. - Publius Cornelius Tacitus, Letopisy (Praha, Svoboda, 1975)
- Tac., Hist. - Publius Cornelius Tacitus, Z dějin císařského Říma: Dějiny; Život Iulia Agricoly; Germánie; Rozprava o řečnících. (Praha, Svoboda, 1976)

Abstrakt

Cílem této práce bylo podat systematický přehled podoby císařské administrativy a dvorských kanceláří Římské říše za období principátu, tedy necelých prvních tří století po Kristu.

Jejich výčet, pravomoci a úřední agenda byly podány chronologicky podle presumovaného a doloženého období vzniku v rámci vlád jednotlivých císařů a dynastií, spolu s nejdůležitější administrativní politikou a reformami jednotlivých vládců. Popis císařského kabinetu a jeho vývoje byl zasazen do základního dobového kontextu, který osvětluje případnou motivaci a impulsy k vytvoření či zrušení té které kanceláře či zavedení příslušné reformy od nástupu císaře Octaviana na trůn, až po přehled zásadních změn na poli státní správy za vlády císaře Diocletiana.

Císařská administrativa hrála za období principátu výraznou roli. Ačkoliv k její oficiální institucionalizaci došel až císař Claudius a její podoba a organizace se ustálila až za vlády císaře Hadriana během druhého století, již od počátku principátního období se císařské magistratury přičinily o rozvoj Říše jako nezbytné podpory vlády jednotlivých panovníků. Zejména velké kanceláře *ab epistulis*, *a rationibus*, *a libellis* a později i *a memoria* měly značný vliv na poli domácí politiky a jejich vedoucí pak v císařské radě.

To, co svými reformami zahájil Octavianus, došlo za pozdějších císařů k profesionálnímu úřednickému personálu, který dokázal Říši efektivně spravovat a postupně nahradit staré a neefektivní magistratury republikánské. Vytvoření této administrativní sítě mělo též za následek změny v sociálním systému římské společnosti. Znamenala značný prospěch nejprve pro císařské otroky a propuštěnce, později římské jezdce, kteří obsadili většinu významných pozic. Uvedené změny postupně vedly k oslabení postavení senátu, který postupem času nedokázal vzdorovat císaři, což velice usnadnilo přechod v dominátní struktury. Role císařské administrativy při stabilizaci Římské říše během období krize a občanských válek je neoddiskutovatelná a postavení dvorského kabinetu by při studiu rozvoje Římského císařství nemělo být opomíjeno.

Abstract

The aim of this thesis is to provide a systematic overview of the image of the Imperial administration and palace offices during the times of the Principate during the first three centuries of Common Era.

Their enumeration, powers and administrative agenda are described chronologically according to their presumed and documented origin in the reigns of the respective Emperors and dynasties, together with the most significant administrative policy and reforms of individual sovereigns. The description of the Imperial cabinet is set to a basic historical context, which sheds more light on the eventual motivation and reasoning behind the creation or abolition of individual offices or the enactment of the appropriate reform since the ascension of Octavianus to the throne until the overview of fundamental changes of state administration during the reign of Diocletianus.

The Imperial administration played a significant role during the principate era. Although it was not officially institutionalized until the reign of Claudius and its image and organisation was not perfected until Hadrianus during the second century CE, since the very beginning of the Principate, the imperial magistracies helped with the development of the Empire as an essential support to the rulings of individual Emperors. Especially the large offices *ab epistulis*, *a rationibus*, *a libellis* and later *a memoria* had a significant influence on the internal politics and their heads then in the Emperor's council.

What Octavianus started with his reforms culminated during the reigns of later Emperors with a professional administrative personnel, which was able to manage the Empire efficiently and gradually replaced the old and inefficient republican magistracies. The creation of this administrative net also caused changes in the social system of Roman society, when it brought significant benefits first to the Imperial slaves and freedmen and later to the Roman knights, who began to occupy the majority of important positions. These changes gradually led to the weakening of the position of the Senate, which later could not defy the Emperor, thus easing the transition to the structures of the Dominate. The role of the Imperial administration for the stabilization of the Roman Empire during the times of crises and civil wars is undisputed and the position of the Imperial cabinet, while studying the development of the Roman Empire, should not be overlooked.

Klíčová slova

principát, římské císařství, magistratury, státní správa, císařské kanceláře,

Key words

principate, roman empire, magisterial powers, state administration, imperial offices